

Jevreji i jevrejski hramovi Elefantine i Leontopolisa u antičkom Egiptu

Autor teksta i izbor slike: Aron Albahari

Uvod

Istorija jevrejskog prisustva i življenja u Egiptu poznaje četiri vremenska razdoblja, četiri perioda kada su određene istorijske okolnosti učinile da se Jevreji u većem broju nastane u Egiptu.

Prvo takvo naseljavanje Jevreja u Egipat je iz vremena između 1700. i 1300.g.p.n.e., dakle u periodu koji je trajao skoro 400 godina. Tadašnji povod dolaska bila je suša i glad koja je vladala u Kananu (Izraelu) i koja je bila uzrok za masovni odlazak Jevreja u Egipat i njihovo naseljavanje uglavnom na prostoru istočne delte reke Nil, u oblasti koja je nosila ime Gesem ili Gošem. U početku to je bio boravak samo radi preživljavanja, ali pogodnosti koje je nudilo plodno zemljiste koje je davalo i po dve setve godišnje, učinilo je da se ovaj njihov boravak produži na mnogo godina i generacija, pa konačno i na 4 veka. Ti povoljni uslovi učinili su da se i znatno poveća broj Jevreja u Egiptu.

Međutim, graditeljske ambicije egipatskih faraona Devetnaeste dinastije (1305.- 1186.g.p.n.e.) vremenom će ih pretvoriti u, faraonima toliko potrebnu radnu snagu, pa konačno i u robeve. Pre svega zbog potrebe gradnje tadašnjih novih gradova Pitoma i Ramesa u delti Nila.

Skulptura faraona Ramzesa II u Luksoru iz vremena jevrejskog rostva

Biblijска epizoda koja u *Knjizi izlaska* opisuje ovo vreme daje nam informaciju i o konačnom izlasku Jevreja iz Egipta i povratku u zemlju Kanaan, pod vodstvom Mojsija – značajnog jevrejskog vođe, zakonodavca i utemeljitelja osnova jevrejske vere. Jedna od naučnih hipoteza kaže da se taj izlazak iz Egipta i povratak u Kanaan dogodio oko 1270.g.p.n.e.

Drugo pominjanje značajnijeg prisustva Jevreja u Egiptu vezano je za vreme narastanja moći vavilonskog carstva. To je kraj 7. i početak 6. veka pre nove ere, kada mala i ratovima oslabljena jevrejska kraljevina Judeja ima nesreću da se nalazi na vetrometini političkih i osvajačkih ambicija dva moćna i zaraćena suseda – Vavilona, pod vodstvom Nabukodonosora II (Nabuhodonosor, 605.- 562.g.p.n.e.) i egipatskih faraona Neke II (610.- 595.g.p.n.e.) i kasnije Aprija (589.- 570.g.p.n.e.), jer su i jedni i drugi imali ambicije osvajanja Judeje ali i međusobnih pokoravanja. Jevrejski judejski kraljevi toga vremena (Josija, Joahaz, Joakim, Joahin i Sedekija) nisu uspeli, a i nisu mogli da se snađu u tim teškim istorijsko-političkim okolnostima što je i dovelo do pada jevrejske kraljevine i države Judeje pod Vavilon, kada deo jevrejskog stanovništva spas pokušava da nađe odlaskom u Egipat.

U to vreme u jevrejskoj zemlji verski je delovao prorok Jeremija. On svakako spada u red nespornih istorijskih ličnosti. Živeo je i delovao od oko 627.

do oko 582.g.p.n.e. Posle pada Jerusalema i paljenja i uništenja jevrejskog Hrama od strane Vavilonaca, 586.g.p.n.e., splet istorijskih okolnosti odveo ga je sa delom jevrejskog naroda u izgnanstvo u Egipat, gde je i sam bio svedok života tamošnje jevrejske zajednice toga vremena. Iz biblijskog teksta koji se pripisuje ovom jevrejskom proroku, a o kojima imamo zapise zahvaljujući njegovom pisaru Baruhu, vidimo da su se Jevreji ovaj put u Egiptu nastanili mnogo dalje i dublje u zemlji, čak i do grada Memfisa na reci Nil.

A upravo to vreme pominje nam i Biblija na dva mesta, gde govori o okolnostima koje će opet odvesti jedan broj Jevreja u Egipat. Pa tako u *Ponovljenim zakonima; 28:68* kaže: „*U Egipat će te na galijama natrag odvesti Jahve (jevrejski Bog, o.a.), putem za koji sam ti rekao da ga više ne smiješ vidjeti* (poslije izlaska iz egipatskog ropstva pod vodstvom Mojsija, o.a.)“.

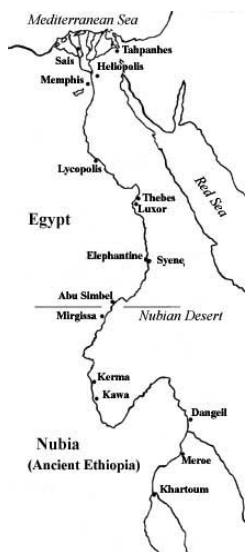
Drugo pominjanje tog „povratka“ dato je u *Knjizi proroka Jeremije; 43: 4, 7 i 44:1*, gde kaže: „*I Johanan, sin Kareahov, i svi zapovjednici i sav narod ne poslušaše glasa Jahvina (Gospodnjeg, o.a.) da ostanu u zemlji judejskoj (Judinoj, o.a.)...te se oni iseliše u Egipat...I tako dođoše u Migdolu, u Tafnesu...u zemlji egipatskoj... (i) u **Memfis**...“.*

I upravo te okolnosti dovele su i do nastanjivanja dela tih Jevreja i na ostrvo Elefantinu, na reci Nil.

Vredno je pomenuti da je još i 701.g.p.n.e., za vreme napada na Judeju i opsade Jerusalema od strane asirskog kralja Sanheriba (705.- 681.g.p.n.e.), saveznik Jevreja bio Egipat i njegovi faraoni etiopske dinastije kraljevine Kuš. To savezništvo se nastavilo i za vreme faraona Psamteka I (664.- 610.g.p.n.e.), te nije isključeno da mu je kao protuuslugu u njegovim regionalnim i graničnim ratovima oko 650.g.p.n.e., judejski jevrejski kralj Jezekije (715.- 686.g.p.n.e.) dao u vidu garnizona jevrejskih vojnika.

Elefantina - „Papirusi iz Elephantine“ i tamošnji jevrejski hram

Elephantina je ostrvo na reci Nilu, koje se nalazi na krajnjem jugu Egipta („Gornji Egipat“), zapadno od današnjeg egipatskog grada Asuana, na njegovoj granici sa tadašnjom antičkom Nubijom (današnji severni deo Sudana). Dugačko je oko 1.200, a široko oko 400 metara (slike dole).

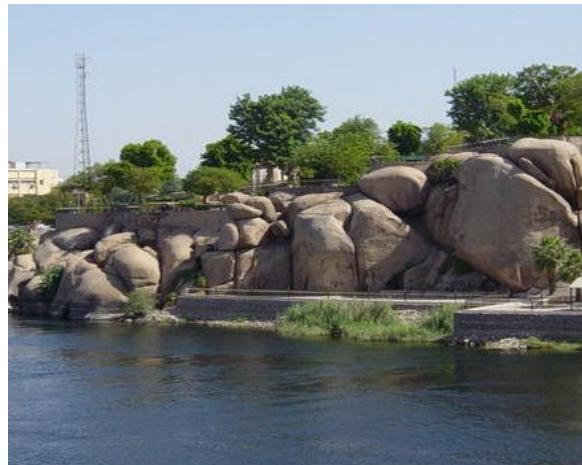
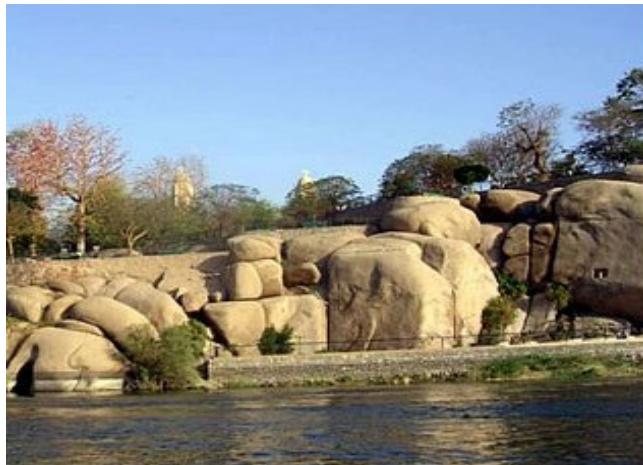
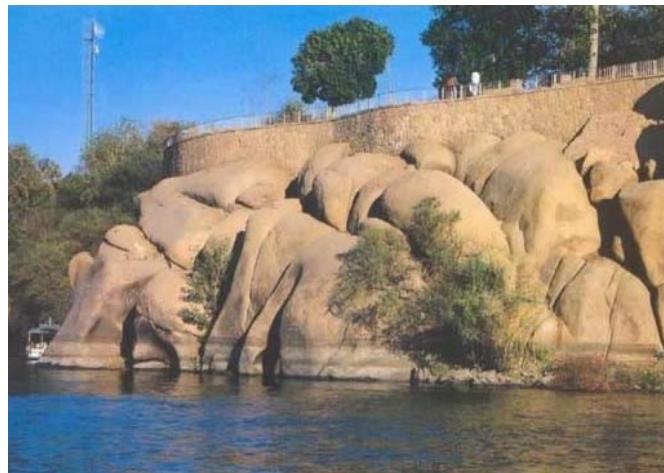
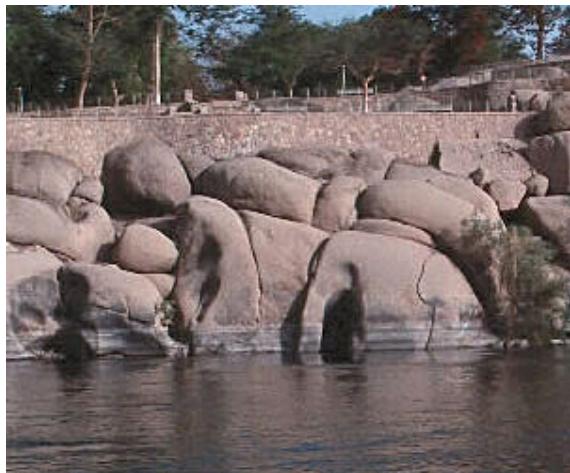

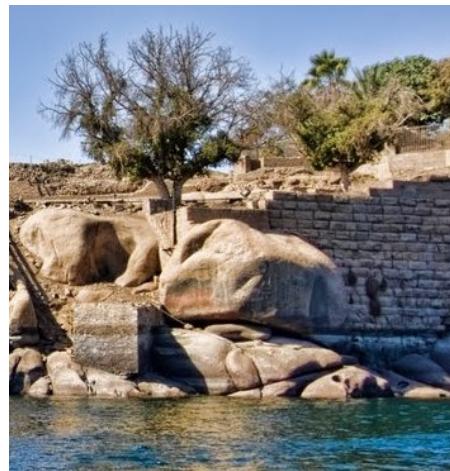
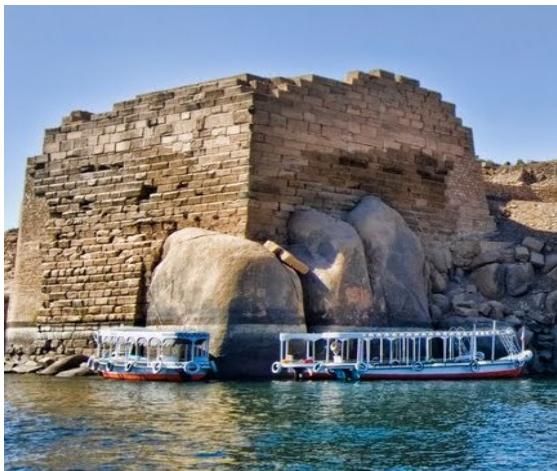
U to vreme, predstavljalo je najjužnije egipatsko naselje i koloniju. Ime *Elefantina* mu dolazi od grčke reči „slon“ i simbolično je označavalo funkciju toga naselja, kao „kapije“ prema jugu Nubije i nubijske pustinje, poznatoj i po prisustvu slonova, često korišćenih od strane Nubijaca i vojske tadašnje kraljevine Kuš, kao vojno sredstvo.

Kamene skulpture slonova u Musavarat es Sofri, nubijskom kultnom centru i svratištu za karavane. Brojni prikazi slonova u kamenu upućuju da je ovo mesto bilo i trening centar za dresuru slonova za njihovu upotrebu u ratu

Staroegipatsko ime za ovo naselje je bilo *Jeb (Abu)*, što je takođe u prevodu sa staroegipatskog jezika značilo „slon“. Povod za ovo i ovakvo ime nesumnjivo je mogao dolaziti i od samoga izgleda dela stena na obali ovog ostrva, koje su odavale sliku „slonova koji izlaze iz reke Nil“ (slike dole).

Kamene skulpture slonova na samoj obali ostrva Elefantina, što je nesumnjivo moglo inspirisati posmatrača na prikaz „slonova koji izlaze iz vode Nila“

Ovo naselje je prema arheološkim nalazima ustanovljeno oko 650.g.p.n.e., kao egipatski pogranični vojni garnizon prema tadašnjoj Nubiji (kraljevini Kuš).

U vremenu od oko 90 godina, od 1815. pa do 1904.g., brojni istraživači su otkrili kolekciju od oko 175 rukopisa. Ta otkrića su bila ili rezultat njihovog slučajnog pronalaženja (pojedinih rukopisa ili celih arhiva) i njihovog otkupnjivanja neposredno, od raznih pojedinaca na pijacama Asuanu i Elefantine, ili rezultat istraživačkih otkrića tokom arheoloških iskopavanja.

Od pomenutog broja otkrivenih rukopisa (papiroса) 52 otkrivena dokumenta su bila iz grupe takozvanih „*Aramejskih dokumenata*“, obzirom da su bili pisani na aramejskom jeziku^{1*}, tada opšteprihvaćenom diplomatskom jeziku toga vremena.

Početkom 19. veka italijanski istraživač drevnog Egipta, Đovani Batista Belzoni (1778.- 1823.g.) na lokalnoj pijaci u Asuanu (staroegipatskoj Sieni) otkriva više desetina starih tekstova pisanih na papirusu koji potiču i sa ostrva Elefantina, pa prema mestu njihovog otkrića dobivaju ime „**Papirusi iz Elefantine**“. Prvi prevod ovih tekstova objavljen je već 1906. godine. Kasnija istraživanja su otkrila stotine novih rukopise koji su bili pisani ili na papirusu ili na ostrakonima, zapisima na glinenim pločama.

Posebnu grupu ovih dokumetata čini takozvana „*Ananijeva arhiva*“. Otkrivena je 1893. godine na ostrvu Elefantina, od strane njujorškog novinara i egiptologa Čarlsa Edvina Vilboura (1833-1896.g.). On je prilikom svoje istraživačke posete ostrvu Elefantina i obližnjem gradu Asuanu te pomenute godine, kupio te rukopise (arhiv) od lokalnog čoveka sa ostrva. U početku ni on sam nije bio svestan njihovog značaja te ih je poneo sa sobom u Pariz, gde umire u hotelu 1896.g., a rukopisi, zajedno sa ostalim njegovim stvarima, ostaju odloženi u skladištu pored hotela. Mnogo godina posle, njegova udovica sudskim rešenjem dobiva pravo i preuzima sve njegove stvari, pa među njima i ove dokumente. Međutim, tek posle smrti njihove kćerke Teodore, njenim zaveštanjem oni bivaju poklonjeni Muzeju u Bruklincu (Njujork, SAD). To se dakle,

^{1*}* Bili su pisani hijeratičnim kurzivnim sistemom pojednostavljenog pisma, za razliku od komplikovanijeg hijeroglifnog sistema pisanja.

desilo 50 godina posle od samog otkrića ovih rukopisa. Oni su potom objavljeni 1953. godine, a 2002. godine u tromesečnoj izložbi pod imenom „Jevrejski život u antičkom Egiptu: Porodična arhiva iz doline Nila“ bivaju prezentovani u Bruklinskom muzeju u Njujorku (slike dole).

Fragmenti sa izložbe „Jevrejski život u antičkom Egiptu“, 2002. u Bruklinskom muzej u Njujorku, SAD

Više od polovine od ova 52 tzv. „Aramejska dokumenta“ i rukopisa odnosila se na život tamošnje jevrejske zajednice i jevrejskog vojnog garnizona koji je uspostavljen kao pogranični garnizon sa zadatkom da štiti egipatsku južnu granicu, ali i da obezbeđuje bezbedan prolaz robe i putnika iz Nubije. Od ukupno 95 imena koja se pominju u svim pronađenim papirusima i ostrakonima (glinenim pločama koje su služile kao „pisma“) sa ostrva Elefantine, oko 40 su jevrejska imena.

U vreme 26. egipatske dinastije (*Sajsko razdoblje* od 664. do 525.g.p.n.e.) i njihovih čestih ratova sa Vavilonom koji je u usponu i sa vojnim i teritorijalnim aspiracijama prema Judeji i Egiptu, veći broj jevrejskih izbeglica prelazi u Egipat. Nesumnjivo je da je deo njih stacioniran i na ostrvu Elefantina, kao najamnici u egipatskoj vojsci, sa zadatkom čuvanja južnih granica. Takođe je nesporno da su sa njima na Elefantini bili naseljeni i Jevreji civili, verovatno porodice tih vojnika.

Sve ovo doznajemo iz pomenutih papirusa koji su otkriveni u 18. i početkom 19. veka. Pisani na aramejskom jeziku, jeziku kojim su govorili i Jevreji, oni nam pružaju značajnu sliku o tome kakav je bio život ove jevrejske zajednice, njihova posvećenost i dalje verovanju u samo jednoga Boga, Boga Izraela - Jahvu, ali i njihove odnose pa i mešanja sa lokalnim stanovništvom i uticaje i verovanja kojima su bili izloženi od strane tog lokalnog stanovništva.

Važno je pomenuti da većina ovih dokumenata koji su bili pisani od strane predstavnika jevrejskog garnizona stacioniranog na ostrvu *Jeb* (na ostrvu Elefantina) su nastali u periodu između 495. i 399.g.p.n.e. A to je već i vreme perzijske dominacije Bliskim istokom i njihovog vojnog i političkog vladanja i uprave Judejom (Izraelem) ali i samim Egiptom. Iz toga proističe da je jevrejski garnizon Elefantine sada bio u potčinjenoj službi Perzijancima. Zbog toga, osim pronađenih rukopisa koji čine dokumentaciju o samim međusobnim odnosima Jevreja Elefantine (ugovora o braku i razvodu, poslovnih ugovora, prodaji nekretnina, pitanju robova, regulisanja vojnih pitanja, itd), koji svi zajedno ilustruju razne aspekte svakodnevnog života Jevreja Elefantine, nalazimo i rukopis koji se tiče prepiske predstavnika jevrejskog garnizona Elefantine sa

jevrejskim guvernerom i perzijskim satrapima (namesnicima) u Judeji (Izraelu) i Jerusalmu, a koji se tiče pitanja obnove jevrejskog hrama u Elefantini.

Pronađeni rukopisi (papirusi) koji govore o Jevrejima Elefantine mogu se svrstati u sledeće kategorije: takozvanu „**Jedaniahovu arhivu**“, „**Ananijevu arhivu**“, „**Mibtahijinu arhivu**“ i ostale rukopise. Među svima njima posebno su poznati i značajni sledeći rukopisi: „*Pismo za Pesah*“, „*Peticija Bagoi*“ (Bagoasu, Bigvaju) i „*Bračni ugovor Ananija Ben Azarija*“.

“Jedaniahova arhiva”

Ovu arhivu čini deset rukopisa-pisama (papirusa) koji predstavljaju korespondenciju koju je vodio Jedaniahu bar Gemarija, jedan od lidera Jevreja u Elefantini toga vremena. Poredano hronološkim redom od kalendarski najstarije pisanih pisama, to su sledeća pisma: „*Pismo za Pesah*“, „*Izveštaj o sukobu i molba za pomoć*“, „*Preporuka za pomoć dvojici dobročinitelja*“, „*Izveštaj o zatvaranju jevrejskih vođa*“, „*Peticija za obnovu hrama*“, „*Fragment pisma o ponovnom zatvaranju* (izvesnog, o.a.) *Egipćanina*“, „*Zahtev za pismo preporuke*“ (dve skice), „*Preporuka za obnovu hrama*“ i „*Punuda plaćanja za obnovu hrama*“.

Ova arhiva rukopisa (papirusa) je otkrivena 1907/8. godine od strane nemačkih arheologa Ota Rubensona i Fridriha Cukera, a objavljena je i prevedena 1911. godine od strane Eduarda Sača, poznatog nemačkog orijentaliste i profesora orijentalistike na Univerzitetu u Beču i Berlinu, gde je 1887.g. osnovao i katedru za orijentalne jezike.

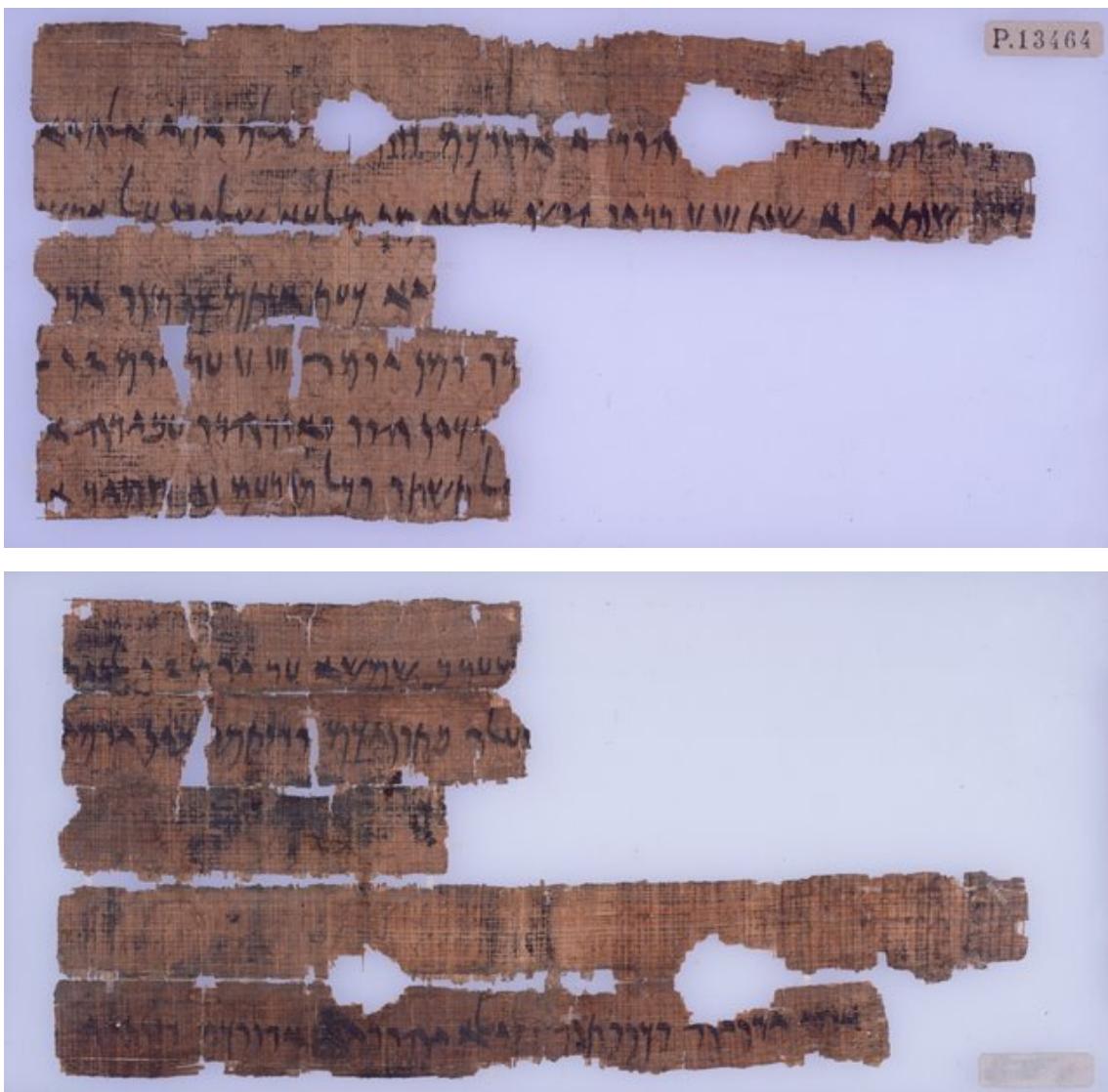
Sva ova pisma se sada nalaze na odelenju Egipatskog muzeja u Berlinu (Nemačka). Prezentacija ovih dokumenta predstavljena je ovde počevši sa prikazom dva najznačajnija papirusa iz ove arhive.

“Pismo za Pesah”

Svakako, ovo je jedno od najpoznatijih i najznačajnijih pisama iz ove kolekcije. To je papirus koji potiče iz 419.g.p.n.e., a pronađen je u januaru 1907. godine. Pisan je na alfabetском aramejskom jeziku, veličine 10,5 x 28 cm, i sadrži 11 redova čitljivog ispisa. Njega piše Hanania(h) jevrejski guverner Amona i Gešema u Judeji (pod perzijskom upravom) upućenog Jedaniahu bar Gemariji, svešteniku i lideru Jevreja u Elefantini i njegovim saradnicima sveštenicima. U njemu su date detaljne instrukcije o načinu praznovanja ovog jevrejskog praznika.

Prevod teksta ovog pisma je sledeći: „*Mojoj braći, Jedaniahu i njegovim saradnicima u jevrejskom garnizonu, (od) njihovog brata Hananija. Neka Bog čuva zdravlje moje braće. Ove godine, 5 godine kralja Darija* (perzijski kralj Darije II Notus, 423.- 404.g.p.n.e., o.a.) *reč je послата од краља за Arsamesa* (perzijskog upravitelja nad Egiptom, o.a.) *говрећи: у месецу Нисану нека буде Pesah за јеврејски гарнизон. Од 15 до 21 дана Нисана је седам дана бесквасног хлеба. Будите пајљиви да све буде чисто* (обредно bezkvasno, o.a.). *Не радите тог 15.тог и 21.ог дана. Не пийте ништа опојно и не једите ништа што у себи садржи квасак, од 15-тог дана зајаска сунца до 21-ог дана Нисана. Нека тога не буде међу вами, не доносите то у кућу, нека она буде затворена за то тих дана. Нека буде овако како је краљ Дарие заповедио. Мојој браћи, Jedaniahu и njegovim saradnicima u jevrejskom garnizonu, (од) ваš brat Hananija*“.

Ovo pismo je veoma važan dokument koji nam daje više bitnih informacija. Kao prvo, da ova jevrejska zajednica, iako već preko 160 godina živi van matične domovine Judeje i prilično je fizički udaljena i izolovana čak i od drugih jevrejskih grupacija i u samom Egiptu toga vremena, ipak je sačuvala osnovu svog jevrejskog verskog života i potrebu za njegovom primenom, a sačuvala je i sam kontakt sa maticom u Judeji. Poziv za pomoć u uputama o ispravnom načinu praznovanju ovoga jevrejskog praznika, koji upravo slavi izlazak Jevreja iz Egipta, iz egipatskog ropstva od pre oko 800 godina, ničim ne umanjuje njihovu posvećenost poštovanja jevrejskih verskih običaja i pravila.

“Pismo za Pesah”, prikaz prednje strane papirusa (slika gore) i poleđine (slika dole)

Iako u samom dokumentu nigde decidno nije pomenuta reč „Pesah“, po opisu i uputama koje su date u ovom dokumentu, više je nego jasno da se on odnosi upravo na ovaj jevrejski praznik. Takođe, uputa data od strane Hananija, Jevrejina iz Judeje, perzijskog namesnika, pokazuje potpunu pravilnost u njegovoј uputi datoј Jevrejima Elefantine, uputi koja u potpunosti odgovara autentičnom tekstu Biblije, *Knjizi izlaska; 12:15* (ali i *Levitskim zakonima; 23:6-7*, *Knjizi brojeva; 28; 17-18* i u *Drugoј knjizi kraljeva; 25:26*), gde se kaže: „*Sedam dana jedite beskvasni hljeb. Već prvoga dana uklonite kvasac iz svojih kuća. Jer*

ko bi god od prvoga do sedmoga dana jeo ukvasan hljeb, taj se ima iskorijeniti od Izraelaca".

Kuriozitet celog ovog pisma jeste i sama potreba Jevreja Elefantine da slave praznik jevrejskog izlaska iz Egipta, u samom Egiptu! Ali to samo potvrđuje njihovu istrajnost i posvećenost da se i u tim i takvim okolnostima pridržavaju propisa judaizma i jevrejske vere.

Ovo pismo, iako se odnosi na instrukciju o pridržavanju verskog propisa za praznik Pesah, predstavlja i važan istorijski pregled aktuelnog političkog trenutka tog vremena iz koga vidimo da se Egipat nalazi pod perzijskom upravom za vreme vladavine perzijskog kralja Darija II Notusa, da je perzijski namesnik (satrap) u Judeji izvesni Arsames, da je jevrejski guverner u Judeji (pod upravom Perzije) jevrejin Hananija(h) i da jevrejski garnizon na ostrvu Elefantina na Nilu u Egiptu, predstavlja vojnog saveznika Perzijanaca.

„Zahtev za pismo preporuke“ ("Pismo Bagoi" ili „Zahtev Bagoi")

Ovaj papirus poznat je još i kao „Zahtev Bagoi“ (grčki Bagoasu, biblijski Bigvaju), ili jednostavno „Pismo Bagoi“. To je papirus pisan takođe obostrano i na aramejskom jeziku. Širine je 32 cm sa 24,5 cm visine, sa 30 redova ispisa. Kao i prethodni rukopis i ovaj je otkriven 1. januara 1907.g. od strane nemačkih arheologa Ota Rubensona i Fridriha Cukera, i to u fondu ukupne arhive već pomenutog jevrejskog upravitelja jevrejskog vojnog garnizona u Elefantini.

Kada je rukopis preveden konstatovano je da ga je 25. novembra 407.g.p.n.e. pisao Jedaniahu bar Gemarija, jevrejski sveštenik i lider Jevreja u Elefantini, sa njegovim saradnicima sveštenicima. Pisao ga je i slao Bagoi (čije se ime pominje i u Bibliji u Knjizi o Ezri; 2:2, Knjizi o Nehemiji; 7:7 i Knjizi o Juditi; 12:11) jevrejskom guverneru u Judeji, kao pismo peticije (molbe, traženja) za pomoć u obnovi jevrejskog hrama u Elefantini koji su opljačkali i srušili Egipćani. Brojem potpisanih osoba uz Jedaniahua, vidi se koju je važnost trebao da iskaže ovaj dopis.

A upravo ove informacije daju posebnu težinu i istorijski značaj ovom rukopisu (papirusu).

Kao prvo, on navodi postojanje jevrejskog hrama u Elefantini, i to iz vremena i pre perzijske uprave Egiptom, a to se desilo 525.g.p.n.e.

Kao drugo, rukopis nam daje širu istorijsko-vojno-političku informaciju o velikom broju egzaktnih imena stvarnih istorijskih ličnosti toga doba, kao i funkciju koju obavljaju, ali i geografskih, kalendarskih i verskih informacija. Pa se u njemu pominju:

Bagoa – jevrejski namesnik u Judeji, postavljen od strane Perzije (njega pominje i Biblija – Knjiga o Ezri; 2:2 i Knjiga o Nahemiji; 7:7 – kao povratnika u Judeju iz vavilonskog ropstva, po odobrenju Perzijanaca),

Darije II Notus – perzijski kralj, vladao od 425/4. do 405/4.g.p.n.e.,

Kambis – perzijski kralj, vladao od 529. do 522.g.p.n.e., napao i osvojio Egipat 525.g.p.n.e.,

Sanbalat – perzijski upravitelj Judejom (u Bibliji se pominje deset puta u

Knjizi o Nahemiji; 2:10; 3:33-4:7; 6:1-14; 13:28),

Jehohanan – Veliki sveštenik jevrejskog hrama u Jerusalemu, službovao od oko 410. do 371.g.p.n.e.

Jehud – perzijsko ime za Judeju,

Jeb (Abu) – antičko staroegipatsko ime za ostrvo Elefantina,

Tamuz – letnji mesec po jevrejskom kalendaru koji odgovara junu-julu,

Knum (Hnum) - egipatski bog izvora reke Nil - stvoritelj, graditelj (slika desno),

Jahu – forma imena jevrejskog Boga Jahvea,

Savn – Siena, antičko egipatsko ime za današnji grad Asuan,

Merhešvan – mesec jevrejskog kalendara, odgovara oktobru-novembru,

14 godine vladavine Darija - (II Notusa) što odgovara 410.g.p.n.e., kada je, dakle, srušen ovaj jevrejski hram.

Tekst prevoda rukopisa (papirusa) „*Pismu Bagoi*“ („*Peticija Bagoi*“) je sledeći: - njegova prednja strana:^{2*}

“Pismo (peticija) Bagoi”, prednja strana papirusa

„*Našem gospodaru, Bagoi, guverneru Jehuda* (perzijski naziv za Judeju, o.a.) (od) *tvojih sluga, Jedaniahua i njegovih saradnika u utvrđenju Jeb* (antičko ime za ostrvo Elefantina, o.a.). *Neka Svetogući (Nebeski) Bog večno donosi blagostanje našem uzvišenom gospodaru, kao i Dariju kralju „dvorskem sinu“,*

^{2*}* Link na kome se može videti ceo ovaj tekst je sledeći:

<http://www.kchanson.com/ANCDOCS/westsem/templeauth.html>.

hiljadu puta više nego do sada...A sada tvoj sluga Jedaniahu i njegovi saradnici ti svedoče sledeće: U mesecu Tamuzu, četrnaeste godine (vladavine, o.a.) kralja Darija (Darije II Notus, o.a.)...sveštenici boga Knuma (Hnum, egipatski bog izvora reke Nil, stvoritelj, graditelj) koji borave u utvrđenju u Jebu, ušli su u dosluh sa egipatskim administratorom Vidrangom, ovde na ostrvu Jeb. Pa je Vidranga poslao svome sinu Nefajanu, komandantu (egipatske, o.a.) vojske u Saunu (Siena, mesto na kopnu naspram ostrva Jeb, danjašnji Asuan, o.a.) sledeću poruku „Hram Boga Jahu (oblik imena jevrejskog Boga Jahve) se mora uništiti“. Nefajan sakupi egipatsku vojsku i naoružani dodoše u utvrđenje u Jeb, upadoše u hram i spališe ga...Svo zlato i srebro i druge stvari koji biše u hramu oni pokradoše za sebe. I sada, kako su naši preci izgradili ovaj hram u utvrđenju u Jebu u vreme vladavine Egipta, kada je Kambis (perzijski kralj, 529.-522.g.p.n.e., napao i osvojio Egipt 525.g.p.n.e., o.a.) došao (osvojio. o.a.) u Egipt, zatekao je taj hram. On je porušio sve egipatske hramove, a ovaj nije dirao i nije mu načinio nikakvu štetu. Ali pošto se ovo dogodilo (rušenje hrama od strane Egipćana, o.a) mi i naše žene i deca smo se ognuli i postimo moleći se Bogu Jahu, Gospodaru Svevišnjem, koji nam dade da doživimo Vidranga (i njegovo rušenje hrama, o.a.)“.

Dalje se u pomenutom pismu pominje (podseća, žali) da su Jevreji Elefantine (Jeba) već jednom pisali guverneru Judeje (Bagoi) kao i Johananu, Velikom svešteniku jevrejskog Hrama u Jerusalemu, i drugim sunarodnicima i jevrejskim velikašima, ali da ni od koga, do sada „sedamnaeste godine vladavine Darija“, nisu dobili odgovor:

„Mi smo već ranije poslali pismo našem gospodaru (Bagoi, o.a.) kad nam se dogodila ova katastrofa... – zatim sledi tekst na poleđini papirusa (slika dole).

“Pismo (peticija) Bargoj”, tekst na poleđini papirusa

....i Velikom svešteniku Jehohananu i njegovim pomoćnicima, sveštenicima u Jerusalemu, i Ostanu, rođaku Ananijevom i svim velikašima Judejskim. Oni nam

nikad nisu poslali pismo (sa odgovorom, o.a.). *Nadalje, od meseca Tamuza, četrnaeste godine vladavine kralja Darija, do danas, nosili smo kostrijet* (odjeća od kozije ili kamilje dlake, koju Jevreji nose u znak žalosti, o.a.) *i držali post, a naše žene su bile kao udovice, nismo koristili ulje za pomazanje i nismo pili vino.* *Nadalje, od tada pa sve do danas, sedamnaeste godine vladavine kralja Darija, ne činimo žrtve na oltaru, ne palimo tamjan i ne činimo prinosnicu u ovome* (porušenom, o.a.) *hramu*".

Zato oni opet mole guvernera Bagoju da pomogne i pošalje pisma svojim prijateljima i saradnicima u Egiptu, da se hram u Jebu (Elefantini) ponovo obnovi i bude izgledom kao nekada, za božiju službu. Ujedno, oni u tom pismu kažu da su o ovome pisali „*Deliahu i Šelamiji, sinovima Sanbalata* (perzijskog) *guvernera Samarije* (Izraela)":

„*Sada tvoj sluga Jedaniah* (Jedaniahu bar Gemarija, lider Jevreja u Elefantini, o.a.), *i njegovi saradnici, i (svi) Jevreji, svi stanovnici Jeba,* (cele. o.a.) *zemlje* (mole, o.a.): *Ako se čini dobro našem gospodinu, da se sačuva ovaj hram tako što će se obnoviti, jer niko nam drugi neće pomoći u tome. Obratite se svojim partnerima i prijateljima ovde u Egiptu. Neka pismo bude poslano od vas da ih se pozove da pomognu da se hram boga Jahua* (Jahve, jevrejsko ime za Boga, o.a.) *opet izgradi u tvrđavi Jeb* (u Elefantini, o.a.a) *kao što je bilo pre. Tada bi u vaše ime prineli žrtvu, upalili tamjan i paljenicu, a mi bi molili za vas zauvek, i naše žene, i naša deca, i sav narod jevrejski koji je ovde, svi mi, ako učinite da se ovaj hram obnovi. A šta ima časnije za Jehovu, Bog svega, više nego od čoveka koji mu nudi paljenice i žrtve vredne hiljadu talenata srebra i zlata. Zbog toga smo napisali ovo* (pismo, o.a.) *da vas obavestimo. Također smo poslali pismu ovakog sadržaja* (i molbe, o.a.) *u naše ime, Delaju i Šelemiji, sinovima Sanbalata, upravitelju Samarije. Nadalje* (vas obaveštavamo, o.a.), *da Aršameš* (perzijski satrap-upravitelj Egiptom, o.a.) *ne zna ništa o svemu što je nama učinjeno*".

Pismo je na kraju datirano: „*20-ti Marhešvan, 17 godine vladavine Darija kralja*“ (perzijskog kralja Darija II, 423- 404.g.p.n.e.), što odgovara 25. novembru 407.g.p.n.e.

Orginal „*Pisma (peticije) Bagoi*“ se sada nalazi u Berlinskom državnom muzeju (Berlin, Nemačka).

„Zahtev za pismo preporuke“ (druga skica)

Ovo je druga skica, odnosno drugi tekst istog sadržaja molbe Bagoi guverneru Judeje, za obnovu jevrejskog hrama u Elefantini, pisanog istog datuma (25. novembra 407.g.p.n.e.) i od strane istih podnositaca (Jedaniahua i njegovih kolega sveštenika iz jevrejskog hrama). Iako skoro istovetan sadržaj molbe, ovaj tekst sadrži oko 50 jezičkih korekcija u odnosu na prvo pismo. Njegova veličina je 32 (20 + 12 cm) x 48,5 cm visine, i čini ga 29 redova ispisa (26 na prednjoj strani i 3 na poleđini).

„Izveštaj o sukobu i molba za pomoć“

Ovo pismo je pisano na trodelnom listu papirusa. Teško je utvrditi njegov tačan i potpun sadržaj jer mu nedostaje znatan deo leve strane, a i pisan je sa većim brojem reči i fraza koje se tiču samo njegovog konkretnog sadržaja. Nije

jasno ko ga je uputio, jer se za oslovljavanje te osobe koristi standardna paganska formulacija obraćanja i pozdrava, kojom se obaveštavaju jevrejski lideri Jedaniahu, Mauziah i Urije (i ostali u jevrejskom vojnog garnizonu), o pozivu za pomoć i saradnju. Ovo pismo potiče iz kasnog 5. veka p.n.e.

Širina ovog papirusa je 32 x 13,1 cm visine. Ukupno sadrži 17 redova ispisa, od kojih su 10 redova sa prednje strane, u vidljivom delu neoštećenog dokumenta, i 6 dodatnih redova trećeg dela, dok je na poleđini jedan red.

Tekst započinje sledećim rečima: "*Mojim gospodarima* (starešinama, o.a.) *Jedaniahu* (iz ostalih dokumenata znamo da je to jevrejski starešina i lider Jevreja u Elefantini - Jedaniahu bar Gemarija, o.a.), *Mauziahu* (pisaru i jednom od lidera Jevreja Elefantine - Mauziahu sinu Natanovom, o.a.), *Uriahu* (za njega nije navedeno očevo ime, verovatno je jedan od jevrejskih sveštenika, o.a.) *i vojnog granizonu* (va)š sluga PN. *Nek sve* (vas) *ovo zatekne u dobru i stalnom dobrom zdravlju. Tada će i nama ovde biti dobro...*". Dalje slijedi njegovo izveštavanje ovih jevrejskih lidera Elefantine, da se u sudu u egipatskom gradu Memfisu, u vreme uprave perzijskog dostojanstvenika Arsamesa (Aršameša), vodi postupak protiv njega i njegovih kolega, te da su ih Egipćani nadmašili u ovome sporu nudeći sudiji mito i preduzimajući druge "nelegalne" postupke (redovi 3-5), te da bi se situacija promenila samo ako bi se ove (jevrejske) vođe pravovremeno pojavile pred Arsamesom ili ako bi mu se ponudila određena roba da se "umiri njegov bes" (redovi 8-11). Završni pasus ovoga pisma je izveštaj o nekoliko poverljivih stvari, sadržaju robe koja bi se ponudila Arsamesu, što uključuje i dolazak izvesnog Pasua sina Manukovog, te šteti koju su pretrpeli kod Arsamesa. U samom tekstu se pominju i dvojica sluga Ananijevih, Egipćani Jeho i Hori.

„Preporuka za pomoć dvojici dobročinitelja“

Ovo pismo iz dva dela, pisano krajem 5. veka p.n.e., je preporuka u kojoj se potvrđuje da su dve osobe, imenom Jeho i Hor, pozajmili (verovatno novac) onome ko je napisao ovu potvrdu, u prisustvu pisara i rukovodioca po imenu

Mouzijah, a u drugoj polovini pisma se navodi da im isto treba odmah biti nadoknađeno po njihovom dolasku u Elefantinu.

Ovaj dokument je širine 32,5 x 13 cm visine, sa 12 redova ispisa (8 sa prednje strane i 3+1 red na poleđini papirusa).

Uputio ga je Mauzijah sin Natanov, liderima Jevreja Elefantine: Jedaniahu, Uriju i drugim jevrejskim sveštenicima, Matanu sinu Jakobiahu i Bereši sinu od (dalje je nečitko). Iako je i sam bio jedan od lidera Jevreja Elefantine, Mauzijah se sa poštovanjem obraća pomenutim vođama kao „sluga mojih gospodara“. Reč je o nekom dragocenom kamenu koji je ukraden i završio u rukama preprodavača, pa je komadant trupa u Elefantini uhapsio Mauzijaha, zbog sumnje u njegovu krivicu ili nemar. Ali je on oslobođen zahvaljujući požrtvovanoj intervenciji dvojice Egipćana, Jehoa i Horija, sluga Jevreja Ananija. Nesumnjivo je iz teksta ovog pisma da je Mauzijah uspeo ubediti Jedaniahua ali i ostale liderе Jevreja Elefantine, da na ovaj izdatak ne treba gledati kao gubitak, jer će to „*u krajnjoj liniji biti pokriveno iz Kuće Ananija*“ (drugog jevrejskog uglednika u Elefantini).

Ono što je posebno interesantno u ovome pismu je, u njemu tri puta pomenuti izraz „**Bog nebeski**“, kao poseban pisani oblik imenovanja jevrejskog Boga.

Ovaj izraz je u ovo vreme bio relativno čest u pisanoj upotrebi i među Jevrejima Judeje. Osim ovog i ovakvog „imenovanja“ jevrejskoga Boga, koristila se i dvostruka blagoslovena odrednica „**Blagostivi i milostivi Bože nebeski**“.

Ovu terminologiju susrećemo u ovom ali i u tzv. pismu „Zahteva Bagoi“ gde se jevrejski sveštenik i lider Jevreja u Elefantini, Jedaniahu bar Gemarija, takođe obraća jevrejskom namesniku u Judeji postavljenom od strane Perzije, Bagoi, koristeći istu terminologiju. Nesumnjivo je da je na ovo uticalo i dugogodišnje perzijsko prisustvo, uprava i vladavina na ovim prostorima u to vreme. Kako u samoj Judeji, kao jevrejskoj domovini, tako i među Jevrejima van Judeje. U ovom slučaju u Egiptu, koji je i sam u to vreme pod perzijskom upravom. A karakteristika pisane komunikacije Perzijanaca ali, dakle, i naroda pod njihovom upravom i dominacijom je bila da su oni u svojim pismima svoje vladare, careve i kraljeve titulisali sledećim rečima (na primer): „Bože neba, blagostivi i milostivi, kralju Dario“ ili „Bog neba, blagostivi i milostivi, kralj Dario“, obraćajući im se kao božanskim bićima. Dakle, nesporan je ovaj uticaj i na Jevreje toga vremena u korišćenju ovih odrednica prilikom formulisanja teksta njihovih pisama i dokumenata.

Ovaj termin se susreće i u Bibliji, u Knjizi o Ezri; 1:2, 5:11, u Knjizi o Nehemiji; 1:4-5 i u Knjizi proroka Jone; 1:9.

„Izveštaj o zatvaranju jevrejskih voda“

Ovo privatno pismo, koje započinje i završava se paganskim pozdravom, napisao je izvesni Isak (Islah) sin Natanov, sinu izvesnog Gadola, gde obaveštava o hapšenju i zatvaranju nekih ljudi iz Elefantine, šest jevrejskih žena i pet jevrejskih lidera, u egipatskom gradu Tebi. Pismo je iz vremena poslednje decenije 5. veka p.n.e..

Veličina ovog pisma-dokumenta je 31,3 cm širine (u dva nivoa, od 3,8 do 27,5 cm) sa visinom od 12,7 cm. On sadrži 10 redova ispisa, 9 na prednjoj strani i jedan red na poleđini.

Osobe (Jevreji) koje su pomenute u ovome pismu i koje su bile zatvorene-uhapšene, očito su bile upletene u usurpaciju nečije imovine i crpili su korist iz toga. Odlukom suda bile su primorane da oslobode-napuste tu imovinu, da vrate korist-dobit koju su dobili od toga, i da plate kaznu od 1.200 šekela. Iako se ne pominje nikakva druga kazna i mera protiv njih, osim pomenutih, u pismu se ne pominje da li su oni i oslobođeni.

Iz ovoga nije sasvim jasno da li je to njihovo zatvaranje rezultiralo narastanjem tenzija između Jevreja i Egipćana, pre svega sveštenika sledbenika egipatskog boga Knuma, koje će na kraju, a po njihovom nagovoru, završiti i rušenjem jevrejskoga hrama u Elefantini.

Ono što je još važno iz ovoga pisma je davanje informacije o imenima određene grupe Jevreja, muškaraca i žena, tadašnjih žitelja Elefantine. Ovde citiramo deo pisma gde su ta njihova imena i pobrojana, osim onih koja su zbog oštećenosti ili nepostojanja dela papirusa, ostala nepoznata: „*Ovde dajem imena muškaraca k(oji) su zatvoreni u (Ele)fantini: Bereša, Hoše (....), Paknum* (iako je ovo egipatsko ime, reč je ipak o Jevreju iz Elefantine, jer se njegovo ime kao Hanan sin Pakumov susreće i u nekim drugim pismima iz ove arhive, o.a.). A ovde su imena žena koje se na(laze u Tebi i zatvorene su kao z)atočenici:

*Rami žena Hodova,
Eserešut žena Hošeova,
Palul žena Islahova* (Isakova, o.a.),
Reia (žena ili kćerka nepoznate osobe, o.a.),
tabla kćerka Mešulamova (i) *Kavla njena sestra.*

Pozdrav twojoj kući (porodici, o.a.) *i twojoj deci dok* (mi) *Bog ne dozvoli* (da se ne sretnemo-ne vidimo u miru, o.a.)“.

Na poleđini je bila samo jedna rečenica: „(mome bratu NN sinu od, o.a.) *Gadola, tvoj bra(t) Islah sin od Natana.*“

„Peticija za obnovu hrama“

Reč je o još jednom dopisu (kao u „Zahtevu Bagor“) koji se odnosi na obnovu jevrejskoga hrama, preporukom koja je poslata nadležnim u Jerusalem i Samariju (Judeju). I ovde je reč o dosta oštećenom komadu papirusa. U tekstu se vidi da je bilo više ispravki i prepravki. Ovo pismo potiče iz 410.g.p.n.e. ili neznatno kasnijeg vremena.

Ovaj dokument je jedan među prvima otkrivenim u Elefantini. Otkriven je 1898/99., a publikovan je već 1903.g., dakle i pre pronađenja ostalih papirusa. Na vrhu i u dnu mu nedostaje verovatno još tri reda, pa ovako otkriven ima 24 reda, od kojih su 10 sa pročelja i 14 na poleđini. Širina ovog dokumenta je 64,3 cm sa visinom od 7,7 cm, što samo ukazuje da je za razliku od drugih dokumenata ovaj pisan samo horizontalnim kolumnama.

Naslovjen je nepoznatom (ne vidi se kome) perzijskom upravitelju, i demonstrira lojalnost koju Jevreji Elefantine, u vreme odrežene pobune od strane

Egipćana protiv Perzije, iskazuju Perzijancima. U samom tekstu se navodi i tačna godina tih događanja, jer piše: „*Kada se desila pobuna Egipćana, mi naše pozicije nismo napustili* (i nije naneta nikakva) *šteta nama. U 14 godini* (kr) *alja Darija, kada je naš gospodar Arsames* (ranije pomenuti perzijski dostojanstveni iz grada Memfisa, o.a.) *išao kod kralja, ovaj divlji akt* (pobune Egipćana, o.a.) *koji su* (egipatski, o.a.) *sveštenici boga Knuba učini*(li) *u Elefantini, u dogovoru sa Vidrangom* (egipatskim administratorom na ostrvu Jeb - Elefantini, o.a.), *koji je zapovednik ovde: dali su mu* (potkupili su ga sa..., o.a.) *srebra i* (druge, o.a.) *robe.*“ (ovde u tekstu nedostaju najmanje tri reda).

Tekst dalje nastavlja sa opisom štete koja je naneta podizanjem jednog zida u samom garnizonu, koji je očigledno treba da služi za markiranje ceremonijalnog puta ka hramu egipatskog boga Knuma (redovi 4-5), čime se blokirao jedan izvor vode koji je služio za snabdevanje vojske u garnizonu (redovi 6-8). Pisci ovih redova (Jevreji iz granizona u Elefantini) naglašavaju da će istraga koju će povesti (perzijski) suci, policija i vojska, potvrditi ove njihove navode (redovi 6-8). Takođe, što je posebno bitno, navodi se i šteta koja je ovim postupcima Egipćana naneta jevrejskom hramu, te se trostrukom molbom „*da ako naš Gospodar ima mogućnosti, želju i htenje, mi iz jevrejskog garnizona ga molimo da nam pomogne u obnovi oštećenja učinjenih jevrejskom hramu*“ (redovi 11-24).

„Fragmentno pisma o ponovnom zatvaranju (izvesnih, o.a.) Egipćana“

Pismo potiče iz vremena oko 410.g.p.n.e. Veličina fragmenta ovoga pisma je 4,8 sa 11,7 cm visine, odnosno drugog fragmenta širine 9,2 sa 15 cm visine. sadrži oko 17 redova i to samo sa prednje strane. Zbog oštećenja dokumenta ne vidi se ko su imenom subjekti ovoga pisma, iako je po rukopisu jasno da ga je pisala jedna osoba. Sastoji se od šest fragmenata. Prema imenima koja se u naznakama vide, jasno je da je pismo u formi izveštaja o zatvaranju izvesnih Egipćana, koji su očigledno okrivljene strane. Obzirom na tip pisma u njemu je izostavljeno kome se upućuje i uvodnim pozdravom, već odmah počinje sa osnovnim sadržajem.

„Preporuka za rekonstrukciju hrama“

Ovo pisma je nastalo posle 407.g.p.n.e. Širine je 12 x 27,7 cm visine. Ima 11 redova ispisa, i svi su na jednoj strani. Pismo predstavlja tumačenje-zapis navodnog odgovora Bagoja i Delaja, na zahtev Jevreja Elefantine za pomoć u obnovi jevrejskog hrama. Ali ako je pisani odgovor i bio poslat od strane ove dvojice, on nikad nije pronađen. Ovo je samo zapis o njemu. U ovom dokumentu dati tekst predstavlja koncizno i precizno, navodnu verbalnu poruku diktiranu zajednički od strane ovih predstavnika perzijske vlasti u Jerusalemu i Samariji. Ova poruka je pisana na istrgnutom komadu papirusa, pisana od strane istog pisara koji je pisao i zahtev koji im je bio poslat („*Pismo Bagoi*“) što ukazuje i na njegovu ličnu blisku podršku tom zahtevu, koji je poslao Jedaniahu bar Gemarija, jedan od lidera Jevreja u Elefantini toga vremena.

Tekst ovog pisma je sledeći: „*Zapis. Šta su Bagoja i Delaja rekli meni. Zapis kaže: 'Neka za vas u Egiptu bude rečeno pred Arsamesom* (perzijskim upraviteljom u Egiptu – gradu Memfis, o.a.) *o Oltaru-kući* (termin za hram, o.a.) *od Boga* (nebeskog, perzijski termin za označenje jevrejskog Boga, o.a.).

Božansko mesto (termin za jevrejski hram, o.a.) *koje je u tvrđavi u Elefantini podignuto za vreme Kambisa* (perzijski kralj, 529.- 522.g.p.n.e., vladao Egiptom od 525.g.p.n.e., o.a.), *koji je Vidrange* (egipatski administrator u Elefantini, o.a.) *zli razorio, u godini četraestoj* (vladavine, o.a.) *kralja Darija, biće* (ob)novljen na način da izgleda kao i pre, sa oltarom za žrtvovanje, tamjanom koji će biti izloženi na tom oltaru, kao što je bilo i pre³.

„Punuda plaćanja za obnovu hrama“

Poslednji od dokumenta iz tzv. „Jedaniahove arhive“, je ovaj dokument kojem nedostaje manja leva polovina rukopisa, što zajedno sa drugim nedostajućim mestima (prazninama) u rukopisu čini da se delimično može pročitati osnovni tekst dokumenta. Vidi se da je on ponuda za plaćanje individualnoj osobi za njegovo odobrenje u vezi sa obnovom jevrejskog hrama, i potpisana je sa pet imena, na čelu sa jednim od lidera Jevreja Elefantine - Jedaniahuom, dok se ostala četiri imena titulišu nazivom *Sienani* (žitelji grada Siene, današnjeg Asuana, koji se nalazi naspram ostrva Elefantine) mada je vrlo izvesno da su i oni Jevreji. Pismo potiče iz vremena posle 407. g.p.n.e.

Veličina ovog papirusa je 14,3 x 24,5 cm visine, sa 14 redova ispisa na prednjoj strani. Nastao je u Elefantini, i izdat je od strane Jedaniahua sina Gemanog, Mauzija sina Natanovog, Šemaia sina Hagaia, Hošea sina Jotamova i Hošea sina Natumova, a upućen je izvesnom, imenom nepoznatom primaocu. Oni ovim pismom potvrđuju svoju spremnost da ukoliko bude obnovljen jevrejski hram na Elefantini, oni su spremni da izvrše određena darovanja toj osobi. Iako se ovde pominju kao žitelji Siene, grada na obali Nila naspram ostrva Elefantine, svi oni se navode i kao nasledni vlasnici i imaoci imovine i na samom ostrvu Elefantine. Pa tekst ovog pisma glasi: „*Tvoje sluge: Jedaniahu sina Gema(rin), Mauzija sin Natanov, Šemaia sin Hagain, Hošea sin Jotamov, Hošea sin Natumov, svih pet* (ovih, o.a.) *osoba, Sienana, koji u Elefantinskoj* (jevrejskog garnizona, o.a.) *tvrđavi u nasli(jednoj imovini ima)ju imanja – ovde izjavljuju: Ako naš gospodar* (verovatno se misli na perzijskog upravitelja Arsamesa, o.a.) (dozvoli da) *hram od JHV* (jevrejski bog Jahve, o.a.), *našeg Boga bude* (ob)novljen u Elefantinskom utvrđenju, da bude ponovo (izg)rađen onakav kakav je bio, a da se na žrtvenik ne budu mogle prinositi ovce, volovi i koze, na paljenicu, već (samo) tamjan (i) mirisno ulje, i ako naš gospodar svojom izjavom učini o(vo mogućim) mi ćemo dati kući našega gospodara sr(ebra i) ječma, hilja(du) arbandsa (mesečna mera potreba životnih namernica za 54 odrasle osobe, o.a.)”.

Iz navedene ponude se vidi koliku zainteresovanost iskazuju ova lica – Jevreji, da bi obnovili svoj hram u Elefantini, spremnošću da daju i ličnu donaciju, dakle ne samo eventualnu zakonsku obavezu u kraljev budžet, već i privatno, samo da bi dobili saglasnost za obnovu jevrejskoga hrama.

“Ananijeva arhiva“

Ova arhiva sadrži trinaest rukopisa (papirusa). Kao što je već ranije^{3*} pomenuto ova arhiva je otkrivena 1893. godine na ostrvu Elefantine, od strane njujorškog novinara i egiptologa Čarlsa Edvina Vilboura, ali je prevedena i objavljena tek 50 godina kasnije, 1953. godine. Ovu kolekciju čine sledeći

^{3*}* Na stranama 4 i 5.

dokumenti-pisma: „*Kredit u srebru*”, „*Ugovor o prodaji nekretnine*”, „*Dokument o venčanju Ananija*”, „*Prodaja napuštenе imovine*”, „*Oporuka stan na ženu*”, „*Testament o oslobođanju roba*”, „*Pravo na doživotno uživanje nekretnine*”, „*Dokument o venčanju Jehošme*”, „*Ugovor o usvojenju*”, „*Ostavština u slučaju smrti*”, „*Dopuna miraza*”, „*Prodaja stana zetu*” i „*Kredit na posudbu žita*“.

Iz svih navedenih odrednica sadržaja ovih dokumenta vidi se regulisanje pitanja iz svakodnevnog života jedne potpuno privatne osobe, Jevreja iz Elefantine po imenu Ananije sin Azarija, poslužitelja jevrejskog hrama. Svakako je reč o dobrostojećoj i uglednoj osobi u društvu, obzirom na kompletnost dokumenta kojima su regulisana razna pitanja iz njegovog svakodnevnog poslovnog i porodičnog života. Dokumenti iz ove arhive pokrivaju razdoblje od oko 50 godina, što je dve generacije ove porodice (od 451. do 402.g.p.n.e.).

Cela ova takozvana „*porodična arhiva Ananija*“ se sada nalazi u kolekciji Bruklinskog muzeja u Njujorku, SAD.

„Kredit u srebru“

Ovaj dokument o datom zalogu-kreditu u srebru, na ime posudbe u novcu, napisan je 13. decembra 456.g.p.n.e. Izvesna žena po imenu Jehohen, koja se pominje samo u ovom dokumentu, posudila je iznos u srebru od svega 4 šekela, od Mešulama sina Zakurovog, poznatog nam i iz drugih dokumenata iz Elefantine. Ugovor predviđa da će ona na bazi 5 posto mesečne kamate, takođe iskazane u srebru, otplaćivati ovu pozajmicu u formi kredita.

U tekstu samog ugovora se vrlo jasno određuju svi njegovi elementi, počev od toga da dok se god on – ugovor, nalazi u rukama zajmodavca (Mešulama) da se ona neće moći žaliti, ni pod bilo kojim izgovorom (na primer rečima „*ugrozio si mi moju sigurnost*“) pred bilo kojim sudom, na njenu obavezu plaćanja srebra i kamate u srebru (kao interesa). Šta više, ugovor jasno definiše da u slučaju njene smrti, a ukoliko ona do tada nije isplatila pozajmljeni iznos sa kamatom (interesom), obaveza za tu isplatu srebra i interesa prelazi na njenu decu. A ako i oni slučajno ne budu platili taj iznos u srebru i interes da on može izvršiti naplatu toga u hrani ili bilo kojoj robi i stvarima koje nađe da pripadaju njima, sve dok ne namiri vrednost pozajmljenog iznosa srebra i kamate (interesa). Te da se ni oni ne mogu na ovo žaliti bilo kom sudiji, dokle god se ovaj ugovor, kao neisplaćen, nalazi u Mešulamovim rukama.

U ugovoru još стоји да га је написао (као писар) Natan sin Ananijev, по инструкцији Jehohene. У потпису овога уговора су наведена четири поименична сведока, за чија се имена прве двојице чује први пут управо у овом документу, dok se za imena druge dvojice zna i iz drugih dokumenata, odnosno ostrakona (pisanih glinenih tablica). Dokument završava ispisom dva reda na poleđini ovog papirusa, где је писало: „*Dokument o dugu u srebru, koji Jehohen kćerka Mešula, piše* (издаје, о.а.) *za Mešulama sina Zakura*“.

„Ugovor o prodaji nekretnine“

Datum zaključenja ovog ugovora je 6. juli 451.g.p.n.e., i on je napisan na vrhu dokumenta. To znamo na osnovu datuma pomenutih već u prvom redu где se kaže: „*25-og Famen(o)ta* (mesec egipatskog kalendara, о.а.), *što je dan 20-tog Sivana* (mesec jevrejskog kalendara, о.а.), *14 godine* (vladavine) *kralja*

Artakserksa (perzijski kralj Artakserks II Mnemon, vladao od 404. do 358.g.p.n.e.) *reče Mika sin A*(hijev), *Ananiju sinu Aza*(rija) *služitelja JHV* (ime za označenje jevrejskog boga Jahvea, o.a.) *u Elefantini...*".

Ovim ugovorom (slika desno) je bilo regulisano pitanje prodaje imovine između dvoje žitelja iz Elefantine - Ananija i Mike.

Objektivno, ovaj ugovor je jedan od najzagonetnijih dokumenata iz ove kolekcije-rchive, jer ostaje nejasno šta je objekat ovoga ugovora, koji je (taj objekat) naveden pod nazivom „*hir*“!

Ako se izuzmu uopšteni elementi regulative ugovora, koji su jednoobrazni i opšti za sve ugovore, ništa određeno ne upućuje na to šta je konkretno predmet u ovom ugovoru i ostaje najverovatnija naznaka da je to određena napuštena imovina.

Veličina ovoga dokumenta je: širina 25,5 cm sa 33 cm visine. Sadrži 14 redova sa njegove prednje strane. Dao ga je napisati izvesni Mika sin Ahijev, za Ananija sina Azarija – Jevrejina, za koga u dokumentu to jasno piše sledećim rečima: „*Anani sin Azar*(ia), *sluga JHV* (ime za označenje jevrejskog boga Jahvea, o.a.) *u Elefantini...*“. Interesantno je, ali ne i neuobičajeno, da od osam svedoka ovoga dokumenta samo je jedan Jevrej – Masaia sin Jedaniahua, a ostali su Akađani, Jermenii, Egipćani i jedan Perzijanac. Sam pisar je takođe Jermen. Ovo samo potvrđuje da nije bilo neobično da su tadašnja dokumenta sačinjavana, overavana (svedocima) i pisana od strane pripadnika različitih nacionalnih skupina, žitelja tadašnje Elefantine. A i samu okolnost da su žitelji Jeba – Elefantine, u to vreme, bili pripadnici raznih naroda i nacija.

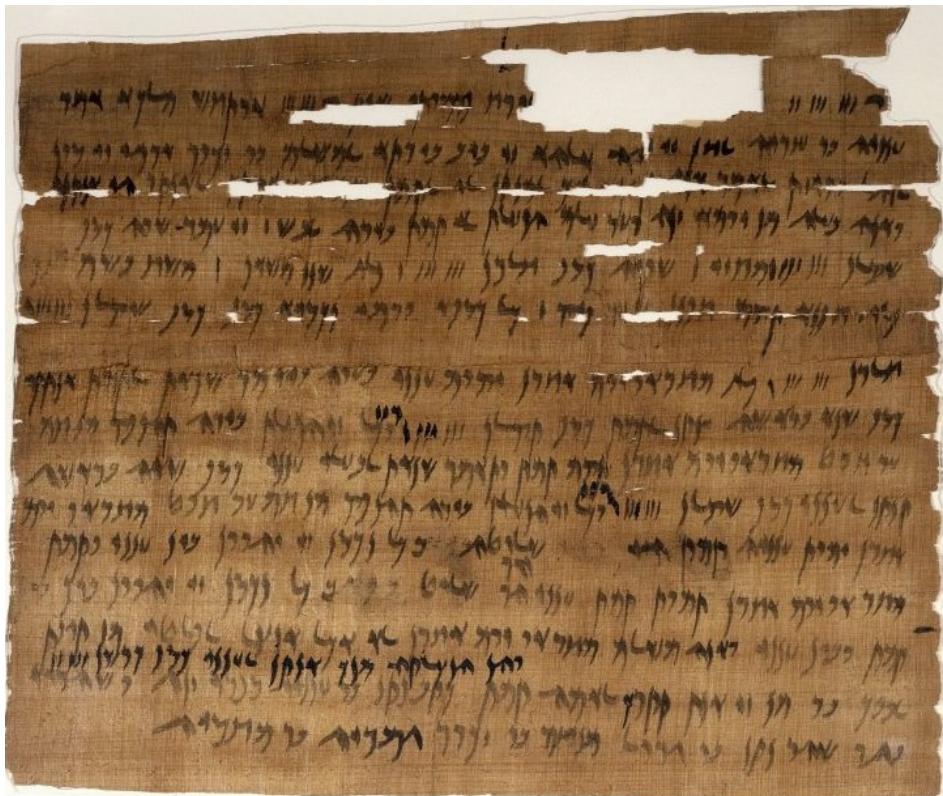
„Bračni ugovor Ananija Ben Azarija“

Ovaj ugovor (papirus) je jedan od najprepoznatljivijih dokumenta iz tzv. „*Ananijeve kolekcije*“ ili archive. Dokument je pisan 9. avgusta, 449.g.p.n.e. Veličine je 33,7 x 38 cm. Sadrži 17 redova, od kojih su 15 na prednjoj strani i dva na poleđini. Pisar ovog dokumenta bio je Natan ben Ananijah, a potpisani je u prisustvu trojice svedoka: Natana sina Gadolova (od svih dokumenata ove archive, ovo ime je pomenuta samo ovde), Menahema sina Zakurova (ova osoba se pominje kao svedok kod još jednog venčanja, dva meseca posle, u dokumentu iz „*Mibtahijine archive*“) i Gamarije sina Mašeije.

Ananije, sin Azarija, je bio službenik (nepoznatog statusa) u jevrejskom hramu u Elefantini. Ono što posebno čini interesantnim ovaj dokument je informacija koju nam daje kroz činjenicu da je brak uspostavljen između jednog Jevreja Elefantine i jedne sluškinje-robinje, Egipćanke Tamet.

Ovde se odmah nameće i pitanje pravovažnosti takvoga braka koji je postignut između dvoje pripadnika različitih vera. Posebno sa aspekta njegove pravovaljanosti iz ugla jevrejskog poimanja takve mogućnosti.

“Bračni ugovor Ananija ben Azarija” iz 449.g.p.n.e., njegova prednja strana sa 15 redova ispisa

Ali pošto su takvi brakovi očito postojali, što vidimo upravo iz ovog bračnog ugovora, to znači da je unutar jevrejske zajednice Elefantine bio prihvaćen princip verskog **sihronizma**, odnosno trpeljivosti bračnih odnosa Jevreja sa pripadnicima druge vere i verovanja.

Odredbama iz ovoga bračnog ugovora više se nego jasno vidi koliko je ravnopravan status zauzimala Ananijeva žena Tamet. Tekst ovog bračnog ugovora je sledeći: „*18-tog Ava* (mesec jevrejskog kalendara, o.a.) *30-tog dana meseca Farmoutija* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *16 godine* (vladavine) *kralja Artakserksa* (perzijski kralj Artakserks II Mnemon, vladao od 404. do 358.g.p.n.e.) *reče Ananije sin Azarija, sluga JHV* (jevrejskog boga Jahve, o.a.) *u Elefantinskoj tvrđavi, Mešulamu sinu Zakura, Aramejcu* (iako piše Jermenu, znamo da je ovde reč o Jevreju, o.a.) *iz Siene* (gradu naspram ostrva Elefantina, današnji Asuan, o.a.), *iz vojnog odreda Varjazata, govoreći: 'Dolazim tebi* (i tražim od tebe, o.a.) *da mi daš* (osobu po imenu, o.a.) *Tamet, koja je tvoja ropkinja, za ženu. Ona će biti moja žena a ja njen muž, od danas pa doveka. Tamet je dovedena meni a u rukama je imala* (ovo je izraz kojim se kaže šta ona donosi u miraz, o.a.): *1 odeću od vune, (u) vrednosti srebra* (od) *7 šekela, 1 ogledalo, (u) vrednosti srebra* (od) *7 (i) po halursa* (vrednosna jedinica, o.a.), *jedan par sandala...*“. Sledi nabranjanje i ostalog miraza kao što je mirisno ulje, ricinusovo ulje (za rane), srebro i druga roba, a onda tekst nastavlja dalje sadržajem koji, po osnovu ovoga ugovora, predstavlja obostrano obezbedenje i žene i muža u slučaju rastave braka: „*Sutra ili sledećeg dana, ako Ananije, kada se ustane, kaže: 'Ja sam zamrzio Tamet, moju ženu'* (i neću da sam više u braku, o.a.), *srebro mržnje je u njegovoj ruci* (treba da zbog toga plati sledeće, o.a.). *Treba da plati Tamet 7 šekela, 2 č(etvrtine) srebra, sve što je ona donela u*

svojoj ruci (što je unela u brak kao miraz, o.a.) *ona ima pravo da uzme sa sobom, od slamčice do niza* (žargonski rečeno „od igle do konca“, o.a.).

Sutra ili sledećeg dana, ako Tamet, kada ustane, kaže: 'Ja sam zamrzla Ananija, moga muža' (i neću da sam više u braku sa njim, o.a.), *2 č(etvrtine) srebra su u njenoj ruci.* *Ona treba da dâ Ananiju 7 šekela srebra, a sve što je ona donela u svojoj ruci* (što je unela u brak, o.a.) *ona ima pravo da uzme sa sobom, od slamčice do niza* (žargonski rečeno „od igle do konca“, o.a.).

Ovde želim posebno naglasiti da je gore iznetim propisima ovoga bračnog ugovora, jasno naglašena i mogućnost ženine inicijative za rastavu braka, bez straha da će materijalno biti oštećena ili neobezbeđena!!!

Tekst dalje nastavlja: „*Sutra ili sledećeg dana, ako Ananije umre, Tamet ima pravo na svu imovinu koju su imali Ananije i Tamet.*

Sutra ili sledećeg dana, ako Tamet umre, Ananije ima pravo na svu imovinu koju su imali Tamet i Ananije i Tamet.

I ja Mešulam, sutra ili sledećeg dana, neću biti u mogućnosti da povratim Pilti (uzme Pilti, sina Ananija – kao slobodnog čoveka, i Tamet – kao ropkinja, o.a.) *dok god* (ti Ananija, o.a.) *osjećaš za njega, osim ako* (ti Ananija, o.a.) *ne izbacиш Tamet. I ako budem tražio da ga povratim, moraću da ti platim pet karši* (jedinica za meru, o.a.) *srebra. Ovaj ugovor je napisao* (sačinio, o.a.) *Natan, sin Ananijev. Ovde prisutni svedoci:...ovde su pobrojani ranije pomenuti - Natan sin Gadolov, Menahem sin Zakurov i Gamarija sin Mašeijin.*

Na poleđini ovoga dokumenta, u dva reda, pisalo je sledeće: „*Tamet je donela Ananiju u svojoj ruci srebro, 1 karši* (jedinica za meru, o.a.), *pet šekela.* A u drugom redu je pisalo: „*Dokument vje(nčanja koji je Ananije napisao za Ta)met.*

Ono što posebno karakteriše ovaj ugovor-dokument kao post-svadbeni sporazum, je prisutnost poboljšanja statusa mlade (dojučerašnje robinje) u odnosu na njenog ranijeg gospodara (Mešulama), čak i u statusu njenog sina Piltia (Pelatia), koga Tametin raniji gospodar ne može vratiti, osim ako Ananije izbací Tamet. Svaki takav pokušaj da to i traži bi ga koštalo pet karkija srebra. Ovim ugovorom, je dakle ostvareno podizanje statusa deteta iz formalnog roba u slobodno dete svojih roditelja.

„Prodaja napuštene imovine“

Dokument je pisan 14. septembra 437.g.p.n.e. Veličine je 29 x 81 cm. Sadrži 25 redova, od kojih su 24 reda na prednjoj strani papirusa. Pisali su ga izvesni Bagušta sin Bazov i gospođa 'vbil (ime je nečitko, osim ova četiri slova) kćerka Šatibara, Ananiju sinu Azaria. Predmet prodaje je kuća. Pisar ovog dokumenta je Hagai sin Šemain, u prisustvu četiri svedoka.

Njegov tekst je sledeći: „*7-og Elula* (mesec jevrejskog kalendara, o.a.), *što je 9. dan meseca Painia* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *28. godine* (vladavine, o.a.) *kralja Artakserksa* (perzijski kralj Artakserks II Mnemon, vladao

od 404. do 358.g.p.n.e.), reče *Bagušta sin Bazov, Kaspian*^{4*} iz vojnog odreda *Namasava* (jedan od trojice perzijskih vojnih komandanata u Elefantini, o.a.), i gospođa 'Vbl kćerka Šatibara, Kaspiana iz Siene (grad naspram ostrva Elefantina, današnji Asuan, o.a.), iz odreda *Namasava, oboje Ananiju sinu Azarije, slugi JHV bogu* (jevrejskog boga Jahve, o.a.) rekoše: 'Prodajemo ti i dajemo kuću od 'pvli, (prvo slovo je nečitko, o.a.) *sina od Mizdaja. Ako protiv tebe podignemo tužbu ili pokrenemo postupak* (u vezi te kuće, o.a.), ili protiv tvoje kćerke ili bilo koga tvog ko kuću nasleđuje od tebe, dužni smo ti platiti 20 karši (jedinica za meru, o.a.) *srebra zuza do deset* (kaznena odredba koja štiti kupca i njegove naslednike, o.a.) *a kuća ostaje tvoja, kao i tvoje dece posle tebe, ili bilo koga kome je ti nameniš*".

Sledi još desetak redova na prvoj strani, koji uglavnom svojim tekstrom iskazuju garanciju Ananiju kao kupcu, i njegovim naslednicima. Ovaj dokument se završava poslednjom rečenicom koja je ispisana na njegovoj poleđini i potvrđuje njegovu osnovnu namenu, i ona glasi: „ (Ovo je) *Dokument* (o prodaji, o.a.) *kuće koju Bagušta i 'vbil prodaju Ananiju, slugi JHV* (jevrejskog boga Jahve, o.a.) *u Elefantini*“.

„Operuka stan (sobe) na ženu“

Sledeći dokument iz ove arhive koja prati životni put Jevreja Ananija sa ostrva Elefantine, je papirus pisan 30. oktobra 434.g.p.n.e. Veličine je 28,5 x 57,5 cm. Sadrži 25 redova, od kojih su 24 reda na prednjoj strani papirusa. Izdao ga je Ananije sin Azarija, gospođi Tamet, njegovoј ženi. Predmet dokumenta je stan, i on je izdat pred 4 svedoka, a pisao ga je Mauziah sin Natanov.

U ovom dokumentu (papirusu) se navodi da Ananije obnavlja (renovira) stan koji je kupio od Bagušta i gospođe 'vbil (ime je nečitko, osim ova četiri slova). On zatim poklanja svojoj ženi Tamet sobu u stanu (sa pratećim prostorom) veličine 11 x 7 lakata (antička mera dužine), ukupno 81 kvadrat (lakta). Ovo sve u očekivanju rođenja njihove kćerke Jehoišme. Time očito želi obezbediti da u slučaju njegove smrti ona ima prostoriju u njihovoј porodičnoj kući, koja će biti samo njena, a ne i njihove dece, kćerke Jehoišme i sina Piltia (Pelatia).

Ispis ovoga dokumenta počinje sledećim tekstom: „*25-og Tišrija* (mesec jevrejskog kalendara, o.a.) *što je dan 25. u mesecu Eipi* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *31. godine* (vladavine) *kralja Artakserksa* (perzijski kralj Artakserks II Mnemon, vladao od 404. do 358.g.p.n.e.) reče *Ananije sin od Azaria, sluga JHV* (jevrejskog boga Jahve, o.a.) *u Elefantinskoj tvrđavi, gospođi Tamet, njegovoј ženi: 'Dajem ti polovinu od velike sobe i njene odaje u kući koju sam kupio od 'vbil* (ime je nečitko, osim ova četiri slova), *kćerke Šatibara i Bagušta Kaspiana iz vojnog utvrđenja. Ja Ananije dajem ti je u ljubavi. Ovo je sve tvoje od danas pa zauvek, a posle tvoje smrti pripada tvojoj deci koju mi* (sa mnom, o.a.) *rodiš*“.

Sav ostali tekst ovog dokumenta opisuje o kojoj se prostoriji radi, navodi okolnosti rođenja njihove kćerke, i posebno jasnu meru kazne u slučaju povrede

^{4*}* Kaspianci, narod sa prostora Male Azije, sa jugozapadne obale Kaspijskog mora (današnja severna Turska).

ovog darovnog ugovora „...pet karši (jedinica za meru, o.a.) srebra na teret Ananija, 20 karši za svakog od njegovih naslednika, i 10 karši u slučaju pokušaja njegovih naslednika (da ospore ovaj ugovor, o.a.) posle njegove smrti...“.

Sa aspekta teme ovoga rada, značajno je da se i u ovom dokumentu posredno pominje postojanje i jevrejskog hrama, koji je ovde naveden u kontekstu objekta sa kojim graniči ova Aananijeva kuća. Pa tako piše: „*Sa moje gornje strane, ja Ananije* (moja kuća, o.a.), **graničim sa: Hramom JHV Boga** (jevrejskog boga Jahve/Jehove, o.a.), *i ulicom kralja između nas, a istočno od mene je cesta koja vodi ka hramu boga Knuama* (egipatski bog, o.a.), *sa ulicom kralja između nas*“. Kao svedoci ovoga dokumenta navode se: *Gamarija sin Masiahov, Hošiah sin Jatoma, Mitrasarah Magian i Tata Magian* (Magiani, narod poreklom iz Perzije, verski sledbenici drevne iranske religijske tradicije zoroastrizma).

„Testament o oslobođanju roba“

Ovaj ugovor je sačinjen 22. godine nakon venčanja Jevreja Ananija iz Elefantine i njegove žene Tamet, Egipćanke i bivše robinje izvesnog Mešulama, takođe Jevrejina iz Elefantine. To je 12. jun 427.g.p.n.e.

Ugovor se sastoji od 18 redova ispisa: 17 na prednjoj strani (slika levo) i jedan red na poledini. Njegove dimezije su 30 šrine x 40,5 cm visine. Pisao ga je Mešulam, sin Zakurov, oslobođajući njime Tamet, svoju bivšu robinju i njenu kćerku Jehoišmu.

Pisar dokumenta bio je izvesni Hagai, koji se pominje u više dokumenata „Ananijeve arhive“. Tekst ugovora je sledeći: „*20-tog sivana* (mesec jevrejskog kalendara, o.a.), *što je dan 7. Pamenota* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *38. godine* (vladavine) *kralja Artakserksa* (perzijski kralj Artakserks II Mnemon, vladao od 404. do 358.g.p.n.e.) *tada reče Mešulam sin Zakurov, Jevrej iz Elefantinskog utvrđenja, iz vojnog odreda Idinabua, ženi po imenu Tamet, njegovoj* (bivšoj, o.a.) *robinji kojoj je na ruci upisano;* (Pripada, o.a.) *Mešulamu: rekavši: 'Mislio sam na tebe za svoga života. (Da bi) te učinio slobodnom, dajem ti oslobođanje na mojoj samrti, i tvojoj kćerci po imenu Jehoišma koju si mi rodila'* (ovo je statusna propisana kategorija kojom se smatra da je i dete roba rob osobe vlasnika njegovog roditelja, iako je biološki otac tog deteta druga osoba – u ovom slučaju Ananija, o.a.). *Moj sin, brat moj ili moja sestra, bliža ili dalja rodbina, moji partneri u poslu ili nekretninama, nemaju pravo na tebe ili tvoju kćerku Jehoišmu, koju si mi podarila* (u smislu već pomenutih propisa, a ne biološki, o.a.), *nemaju pravo na tebe, da te poseduju ili da te prodaju, uzimajući srebro na ime tebe. Ko god slučajno pokrene takav zahtev na tebe ili tvoju kćerku Jehoišmu, koju si mi podarila, ima da ti* (zbog tog čina, o.a.) *za kaznu plate 50 karši* (jedinica za meru, o.a.) *srebra, mjereno po kamenu* (mera za težinu, o.a.) *kraljeve vase. I ti si oslobođena sene od sunca* (metaforički rečeno,

o.a.) kao i Jehoišma tvoja kćerka, i druge osobe nemaju pravo na tebe i Jehoišmu tvoju kćerku, jer si ti oslobođena po Bogu (opet metaforički rečeno, o.a.).

A Tamet i njena kćerka Jehoišma, izjavljuju: 'Služile smo tebe, za tvoga života, kao što sin ili kćerka podržavaju svoga oca. A po tvojoj smrti mi ćemo podržavati Zakura, tvoga sina jedinca, kao što sin podržava svoga oca, kao što smo mi činile za tvoga života. I ako učinimo i kažemo: 'Mi nećemo podržavati tebe kao što sin podržava oca, ni Zakura tvoga sina, posle tvoje smrti', onda ima da platimo kaznu tebi ili Zakuru tvome sinu 50 karši (jedinica za meru, o.a.) *čistog srebra, mjereno po kamenu* (mera za težinu, o.a.) *kraljeve vase, bez ikakve tužbe ili pokrenutog postupka.*

Ovaj dokument pisan u Elefantini, je napisao Hagai, po zahtevu Mešulama, sina Zakurovog (ovde vidimo da su se i Mešulamov otac, a i njegov sin, zvali Zakur, o.a.).

Ovde prisutni svedoci su:

Atrfarna, sin Nisaja, Medejac (pripadnik naroda iz Perzije, o.a.),

Misajah, sin Ahiev (Jevrej, o.a.),

Berešiah, sin Miptahov (Jevrej, o.a.),

Dalah, sin Gadolov (Jevrej, o.a.)".

Na poleđini ovog dokumenta bio je isписан само jedan red (od ukupno 18), i u njemu je pisalo: „(Dokument, o.a.) *o oslobođanju, koji je Mešulam, sin Zakurov napisao za Tamet i* (njenu kćerku, o.a.) *Jehoišmu*“.

„Pravo na doživotno uživanje nekretnine“

Ovaj dokument je jedan od tri koje je u vremenu između 420. i 402.g.p.n.e. dao napisati Ananije, a u vezi nasledstva iste nekretnine (sobe/soba) za svoju kćerku Jehoišmu. Ovaj se odnosi na njeno pravo koje ona stiče u braku, a brak će biti regulisan ugovorom-dokumentom koji će biti napisan 3 meseca kasnije (između 2. i 30. oktobra 420.g.p.n.e.). Iz svega ovoga vidimo jasnu želju Ananija da u slučaju njegove smrti, pravno reguliše prava nasledstva i za njegovu ženu Tamet, i za njihovu decu Kehoišmu i sina, za svakoga ponaosob.

Ovaj dokument je napisan 11. jula 420.g.p.n.e. Njegova veličina je 31 cm širine i 28,5 cm visine (sa blagim odstupanjima više, ovisno od njegove oštećenosti po ivicama). Sadrži 20-tak redova samo sa prednje strane (opet „nepreciznost“ u tačnom broju redova usled njegove oštećenosti i nedostajanja njegovog dela pri dnu). Pisan je u Elefantini, a usled pomenute oštećenosti i nedostatka njegovog donjeg dela, nema podatka ko su svedoci i ko je pisar koji ga je pisao.

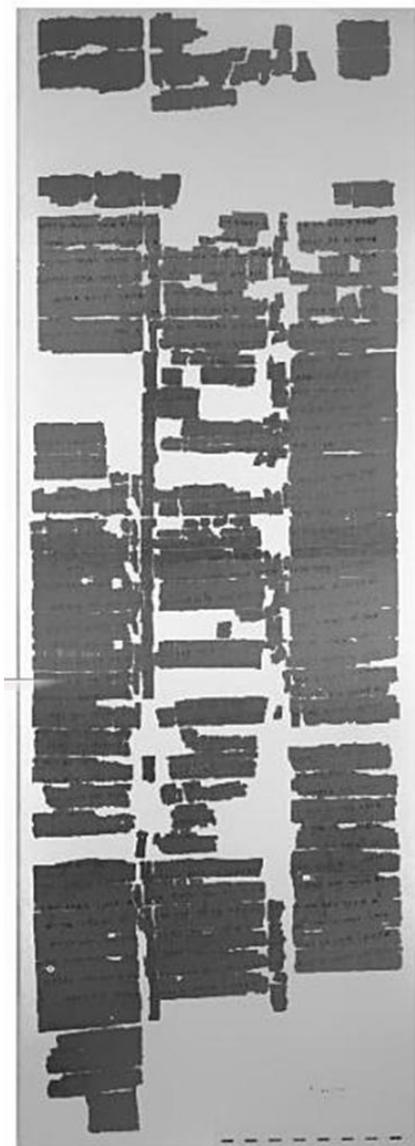
Tekst ovog dokumenta (papirusa) počinje sledećim rečima: „*Osmog Farmutija* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *što je dan 8. Tamuza* (mesec jevrejskog kalendara, o.a.), *treće godine* (vladavine, o.a.), *kralja Darija* (perzijski kralj Darije II Notus, 423.- 404.g.p.n.e., o.a.) *u* (Elefantina, o.a.) *utvr*(đenju) *rekoh, ja Ananije sin Azarijev, sluga boga JHV* (jevrejskog boga Jahve, o.a.), *da Jehoišmi po imenu, mojoj kćerci, čija je majka Tam(et) moja žena, kažem: 'Ja Ananije, daj(em) ti u kući koja ima sobe...*“ i dalje sledi opis prostorija (sobe) sa merama, koje u svojoj kući i dvorištu Ananije namenjuje u nasleđe svojoj kćerci Jehoišmi, ujedno navodeći i granice cele kuće.

Tekst dalje nastavlja navođenjem šta konkretno pripada njegovoj kćerci, a šta njegovom sinu Piltiu (Pelatiu). Pa kaže: „*Tebi Jehoišma, kćeri moja, dajem pravo na ovu kuću čije su međe zapisane (u) ovom dokumentu, i gore i do(le). Imaš pravo da koristiš i stepenište u mojoj kući. A dvorište* (koje je, o.a.) *između njih, i dole i gore, između Piltia moga sina i Jehoi(šme) moje kćeri* (dajem pola, o.a.) *Pil(tiju) i pola (Je)ho(išmi)....Ja Ananije, (da)jem (vam, o.a.) u ovoj kuć(i) i pola dvorišta i pola stepe(ništa).* (I) *imate pravo da ih koristite i za penjanje i za silaženje u dvorište. Ja Ananije dajem vam ovu kuću* (ustvari samo određene prostorije-sobe, unutar ove kuće, o.a.) *u ljubavi* (prema vama, o.a.)”.

Dalje u tekstu sledi izjava Ananija da je ovaj poklon zauvek, i da ukoliko on Ananie, slučajno bude pokrenuo pitanje da osporava ovaj poklon, koliku će kaznu u raznim vrednostima srebra i odevnih predmeta morati da plati zbog toga.

“Dokument o venčanju Jehoišme”

Ovaj dokument je nastao u vremenu između 2. i 30. oktobra 420.g.p.n.e. On je širine 30, a visine 92 cm. Sadrži 45 redova ispisa što ga čini najdužim dokumentom i papirusom iz grupe pisama iz „Ananijeve arhive”.

44 reda njegova ispisa su sa pročelja, a jedan red na poleđini ovoga papirusa. Dokument je dosta oštećen, odnosno nedostaje deo njegove ukupne površine, pa samim tim i teksta (slika levo).

Ovaj dokument je dao napisati Ananije sin Hagaia, kao budući mladoženja, za Zakura sina Mešulama. Dokument je neposredno pisan od pisara Mauzija sina Natanovog, u prisustvu šest svedoka, Jevreja (redovi 42 do 44).

Dokument se odnosi na regulisanje pitanja i uslova venčanja Ananija sina Hagaieva sa Jehoišmom, kćerkom Jevrejina Ananija.

Jehoišma je, u hronološkom praćenju pisama iz ovog arhiva u Elefantini, poslednja od tri žene – ženska lika, koje se imenom pominju u tim dokumentima, i iz kojih se može sagledati bar jedan deo njihovih života. Druga dva ženska lika su njena majka Tamet i Mibtahijah (o kojoj će biti govora posle, u vezi sa tzv. „Mibtahijinom arhivom”).

Ono što je posebno interesantno u ovom dokumentu, jeste da iz njega vidimo da se za pravo na venčanje Jehoišmom, Ananije ne obraća njenom biološkom ocu, već sinu ranijeg gospodara njene majke Tamet, koja je pre venčanja bila robinja.

Dakle, on se obraća Zakuru sinu

Mešulamovom, koji se pravno tretira i kao njen „posvojiteljski“ brat, koji čak obezbeđuje i daje i miraz za nju, u iznosu od 78.125 šekela, plus još sedamnaest drugih raznih stavki (redovi od 4 do 21). Kroz ovo vidimo kompleksnost pravnih odnosa kojima je bio regulisan status, čak i oslobođenih robova i njihove dece rođene i posle toga, koji jesu uživali formalnu slobodu, ali su pravno, po određenim pitanjima, još uvek bili vezani za ranije gospodare i njihovu decu (u ovom slučaju Zakura koji se tretira kao Jehošmin „pravni brat“).

Detalj „Dokumenta o venčanju Jehošme“

Kao i drugi dokumenti ovog arhiva, i ovaj počinje navođenjem osnovnih elemenata koji se tiču pitanja: datuma kada je zaključen, ugovornih strana, ko ga je formalno napisao, ko su bili svedoci po imenu, itd. pa sledi njegov sledeći tekst sa početka: „*U mesecu Tišriju* (mesec jevrejskog kalendara), *što je Epip* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *treće godine* (vladavine, o.a.) (kralja) *Darija* (perzijski kralj Darije II Notus, 423.- 404.g.p.n.e., o.a.) *u utvrđenju u Elefantini* (jevrejskom vojnog garnizonu u Elefantini, o.a.) *reče Ananije sin Hagai, Jevrej* (iz) *Elefantinskog utvrđenja, iz vojnog odreda Idinabua, Zakuru sinu Me(šulama)...govoreći: 'Došao sam te(bi u) tvoju (kuću), i tražim od tebe devojku Jehošmu po imenu, tvoju sestru, za venčanje i ti si mi je dao. Ona je moja žena a ja sam* (njen) *muž od ovoga dana pa zanaveka. I ja ti dajem (kao mohar^{5*} (za) tvoju sestru Jehošmu: srebra (1) kar(š) (jedinica za meru, o.a.)'*“.

U tekstu se dalje navode brojne i precizne odredbe koje regulišu sve aspekte u ovom bračnom ugovoru, sa, do u detalje ugovorenim pravima i obavezama svih lica iz ovog ugovora.

Na kraju, on završava poimeničnim nabrajanjem prisutnih svedoka: „*Hagaia sina Šemaina, Islaha* (Isaka, o.a.) *sina Gadolova, NN sina od NN* (nejasna i nedostajuća imena jednog svedoka, o.a.), *Hagaija sina Azula, Menahema sina Azarija, Jedaniahua sina Gemarina*“.

Na poleđini, u jednome redu, zapisana je poslednja rečenica: „*Dokument o venčanju koji Ananije sin Mešulamov napisala za Jehošmu*“.

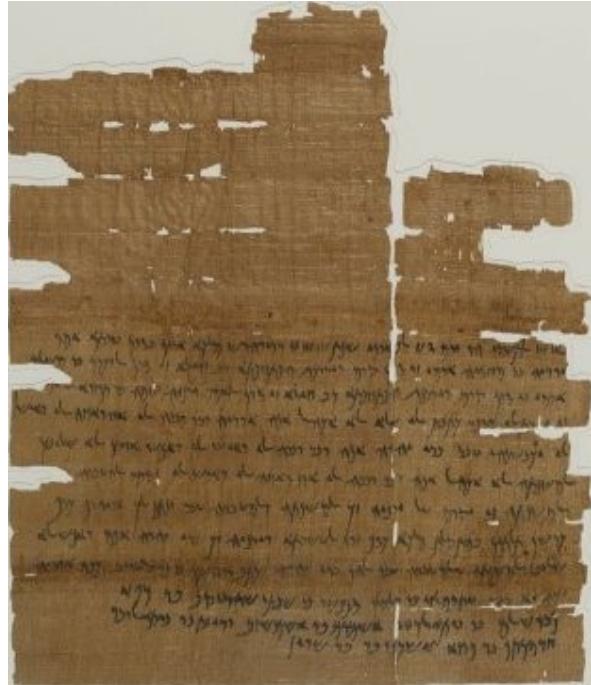
^{5*}* Poklon mladoženje ocu mlade – u Bibliji poznato kao fraza „vrednost ženidbene procene mlade“ (Knjiga izlaska; 22:15-16).

„Ugovor o usvojenju“

Ovaj ugovor (slika desno) je napisan 22. septembra/oktobra 416.g.p.n.e., što je vreme perzijske uprave Egiptom. I on potiče iz arhive dvoje supružnika - Ananije i njegove žene Tamet.

Iz ovog ugovora se vidi da osoba po imenu Urije (takođe Jevrej) stiče ovim ugovorom pravo da usvoji dečaka po imenu Jedaniah, i tako ga oslobodi od ropstva

Usvajanje je bilo jedan od načina - jedna pravna metoda, koja se koristila za oslobođanje robova u starom Egiptu.

„Ostavština u slučaju smrti“

Ovaj dokument je sačinjen 25. novembra, 404.g.p.n.e.

„Dopuna miraza“

Ovaj dokument je napisan 4. marta 402.g.p.n.e. Veličina mu je 32 x 42,55 cm. Pisan je u 21 redu od čega su 20 redova na prednjoj strani i jedan red na poleđini. Napisao ga je Ananije, sin Azarija, svojoj kćerci Jehošmi. Tekst je sledeći: „*20-tog Adara* (mesec jevrejskog kalendara), *što je osmi dan Koiaka* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *treće godine* (vladavine, o.a.), *kralja Artakseksa* (perzijski kralj Artakserks II Mnemon, vladao od 404. do 358.g.p.n.e.) *reče Ananije sin Azaria, sluga JHV* (jevrejskog boga Jahve, o.a.) *u Elefantinskoj tvrđavi, svojoj kćeri Jehošmi: 'Poklanjam ti kuću. To je obnovljena manja kuća sa pregradama i 3 vrata. To je južna strana za boravak. Uređeno je i stubište i njeno dvorišta. I tu su vrata za izlazak. A njene međe su sledeće...’*.

Ovde dalje sledi opis međa sa kojima kuća graniči, na koje zidove, dvorišta i ulice izlazi i gleda, itd. A onda se dalje tekst nastavlja „*Kuća sa ovim opisanim međama je u ovom dokumentu. Ja Ananije, sin Azarija, poklanjam ti je kao dopunu miraza i upis na tvom dokumentu venčanja, otkad ti više nisi od Ananija (moja), sina Azarijeva, sina Hagaia, sina od Mešulama, sina od Busasa. Ti, Jehošma, moja kćeri, imaš pravo na nju od danas pa zauvek, i tvoja deca posle tebe imaju to pravo.* (Ja, o.a.) *Ananije, sin od Azarija, sluga boga JHV* (jevrejskog boga Jahve, o.a.) *neću moći reći: Dao sam ti je u ljubavi* (na korišćenje, a ne po pravu, o.a.)...*I ako ti to kažem: Tražim da mi je vratiš, imaću obavezu i platiću Jehošmi kaznu u srebru, 30 karši* (jedinica za meru, o.a.) *čistog srebra, merenoj po kraljevoj vagi. A ti imaš pravo na ovu kuću, čije su međe navedene u ovom dokumentu, i za vreme mog života i posle moje smrti. Šta više, ni sin moj ni kćerka moja* (druga moja deca, o.a.) *moj brat ili sestra, ili partner moj u mojoj pokretnoj imovini, ili u mojoj nepokretnoj imovini* (nekretninama, o.a.) *neće imati pravo da te tuže. I ko god pokrene tužbu protiv tebe, kod vlasti i gospodara, za mog života ili posle moje smrti, ima da ti daju, ili*

tvojoj deci, kaznu u srebru, 30 karši (jedinica za meru, o.a.) *čistog srebra, merenoj po kraljevoj vagi. Ti dakle, imaš pravo na ovu kuću u ovim međama kako piše u* (ovom, o.a.) *dokumentu*".

Ovaj dokument sadrži još pisanog teksta, a završava se navođenjem imena 8 svedoka, kao i potpisom osobe koja ga je pisala (pisara) po imenu Hagai sin Šemain.

„Prodaja stana zetu“

Ovo pismo je napisano 13. decembra, 402.g.p.n.e. To je dokument kojim Jevrej Ananije sin Azarija, poslužitelj jevrejskog hrama u Elefantini, i njegova žena Tamet, prodaju stan svome zetu Ananiju sinu Hagaievom. Ono što je karakteristično za ovaj dokument je da se samo u njemu ime Azarijeve žene, koju iz svih drugih dokumenta znamo kao Tamet, ovde pojavljuje i pominje kao Tapemet, a na jednom mestu i kao Tapememet! Pisar ovoga dokumenta je bio Hagai sin Šemain.

Kao i većina dokumenata sličnog sadržaja, u njemu je jasno regulisano pitanje granica (međa) kuće koja se prodaje, za koju vidimo da graniči i sa jevrejskim hramom u Elefantini, jer u jednoj rečenici o tim njenim međama, se kaže: „*Ovo su granice kuće koju mi prodajemo tebi: (Od) istočno od tvoje kuće* (koju su mu prodali, o.a.) *ti, Ananije sin Hagajija, koju smo dali Jehoišmi našoj kćerci* (kao) *dopunu njenoga miraza, graniči zid na zid sa: sa zapadne strane joj je hram od JHV* (označenje za jevrejskog boga Jehovu, o.a.), *a ulica kralja je između njih...*”, i tako dalje. Nadalje, precizno se naglašava nemogućnost pokretanja sudskog spora kojim bi se osporavala ova prodaja, pa u delu, u vezi sa tim, kaže: „*Ja, Ananije, i Tapamet moja žena, koja je jednom bila od Mešulama sina Zakura, a on mi je dao za ženu, mi nećemo moći pokrenuti protiv tebe postupak u vezi sa ovom kućom, koju smo ti prodali i dali* (i za koju) *si ti nama dao cenu (u), sa kojom smo se složili. Šta više, mi nećemo moći pokrenuti sudski spor ni protiv tvog sina, tvoje kćerke ili* (bilo koga) *kome je ti daš za srebro ili svojom dobrom voljom* (na primer kao poklon, o.a.). *Šta više, sin naš ili kćerka, brat ili sestra naša, naši partneri u poslu, ili naši partneri u vlasništvu* (nad nekim dobrom, o.a.) *neće moći pokrenuti protiv tebe* (sudsku parnicu)“. A nadalje se još precizira da ako neko od svih ovih pobrojanih i pokuša da pokrene sudski spor ili parnicu kojom će osporavati ovaj prodajni ugovor, moraće da na ime toga plati kaznu u čistom srebru...”....*kaznu u srebra, od 20 karši* (jedinica za meru, o.a.) *srebra, merenu po vagi kraljevskoj, čistog srebra*“.

Interesantno za sadržaj ovoga dokumenta je i da mu oni, Ananije i Tamet (ovde pominjana kao Tapamet), kao prodavci, njemu kao novom kupcu daju i u samom ugovoru to naznačavaju, stari dokument kojim su oni kupili tu kuću od raniјeg vlasnika, izvesnog Bagušta. Pa na ime toga piše: „*Povrh toga, mi ti dajemo stari dokument koji je Bagušta napisao nama, dokumet o sticanju/kupnji* (te kuće, o.a.) *koju je on prodao nama i* (za koju, o.a.) *smo mu mi dali isplatu* (u) *srebru*“.

Ovo sve samo pokazuje ozbiljnost pravne regulative koju sadrži ovaj dokument, ali generalno i ostali slični dokumenti, što nam jasno govori o pravnoj kompleksnosti ovih ugovora.

Dokument završava navođenjem imena pisara (Hagai sin Šemain), njihovom zajedničkom saglasnošću kao prodâvača „*dvoje nas kao jedna usta*“, i imena četvoro svedoka: Mešulama sina Mauzijaha, Nahuma, Natana sina Jehorova i izvesni Magir, čije ime oca nedostaje (ovo se ime, inače, pojavljuje i poznato nam je samo iz ovog dokumenta, i Vavilonsko je).

Na poleđini dokumenta je ispisan samo jedan red: „*Dokument o kući kojim Ananije sin Azarija i Tapemet, njegova žena, je prodaju*“.

„Kredit na posudbu žita“

Ovaj dokument je nastao između 2. i 31. decembra, 402.g.p.n.e. (4 godine vladavine perzijskog kralja Artakserksa II Mnemona, vladao od 404. do 358.g.p.n.e.). Njime Ananije sin Hagaiev sin Mešulama (ovde prvi put vidimo navođenje imena i dede – konkretno ovde Ananijevog!), daje u zajam žito, izvesnom Pašnumu sinu Besa, uz garanciju na njega u srebru u iznosu koji je naveden u ugovoru. Sve to zapisuje izvesni pisar Jermenac čije se ime samo ovde pominje – Šaveram sin Ešemrama sin Emšemšeziba. Dokument je napisan u Sieni, gradu na obali Nila, naspram ostrva Elefantina. Kao i u slučaju Ananija, i u imenu ovoga pisara primećujemo **navođenje imena i njegovog dede**, što je dakle karakteristično samo za ovaj dokument iz ove arhive.

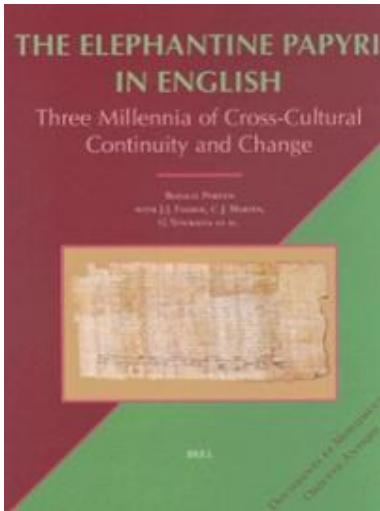
Od ranije poznatim odredbama, jasno je regulisano i pitanje garancija za realizaciju obaveze iz ovog ugovora koja se prenosi čak i na decu i jemce zajmoprimca, pa kaže: „*I ako moja deca ili moji jemci ne plate tebi* (iznos ovog, o.a.) *ovo srebro koje je zapisano ovde, nakon što ti, Pašnume, stekneš pravo namirenja od onoga čime sam dao garanciju za ovaj ugovor, ti imaš pravo da se namiriš iz moje kuće od cigli, robova, stvari pravljenih od bronze, posuđa od željeza koje ćeš naći kod mene u Elefantini ili Sieni, dok se ne namiriš do iznosa srebra koje je garancije na ovaj kredit od žita, i sve to i bez pokretanja sudskog postupka*“.

“Mibtahijina arhiva”

Kao i „Ananijeva arhiva“ i ova jevrejska arhiva je slučajno otkrivena i otkupljena na tržnici antikviteta grada Siene (današnji Asuan), naspram ostrva Elefantine. Otkrili su je i otkupili 1904. godine, dvoje engleskih arheologa i egiptologa: Sir Robert Ludvig Mond (1867-1938.g.) i Georgina Sofia Pakenham (1827-1909.g.) supruga poznatog plemića i političara, lorda Vilijama Sesila, po narudžbi ugledne Bodlien knjižare u Oksfordu. Ova arhiva koju čini jedanaest aramejskih rukopisa, nedugo nakon toga prevedena je i objavljena već 1906. godine od strane Arčibalda Henri Sajsa (1845-1933.g.) i Artura Kovlej Ernesta (1861-1931.g.).

Sada poznati kao Mond - Sesil papirusi, nalaze se u Egipatskom muzeju u Kairu, i zajedno sa papirusima iz Bodliena čine tzv. arhivu-kolekciju poznatu pod imenom „*Žene Mibtahiah, kćeri Mašeia*“, pokrivajući određene događaje iz života ove žene – Jevreijke, u rasponu dužem od šezdeset godina, iz perioda tri generacije njene porodice (od 471. do 410.g.p.n.e.).

Godine 1923., Artur Kovlej Ernest prikupio je sve od do tada poznatih aramejskih tekstova, u knjigu koju je objavio u malom izdanju, i to je bio standardni izvor o ovoj građi sledećih tridesetak godina.

U godinama od 1986. do 1999. godine, istoričari, arheolozi i profesori sa Hebrejskog univerziteta u Jerusalemu, Bezalel Porten i Ada Jardeni, objavili su 4 izdanja knjiga-udžbenika koja sadrži zbirne informacije o ovim aramejskim dokumentima iz drevnog Egipta, objavivši ih prevedene na engleski i hebrejski jezik (slika levo).

Naslovi ovih jedanaest rukopisa-dokumenta, dato hronološki i kroz predmete njihovog sadržaja, su sledeći: „*Dozvola za gradnju zida*“, „*Izlazak iz poseda*“, „*Zaveštanje kuće na kćerku*“, „*Dodela prava na svojinu zetu*“, „*Fragment ugovora o zarukama*“, „*Dokument o venčanju*“, „*Poklon kuće kćerci*“, „*Odustajanje od prava na stvari*“ (2 ugovora), „*Odustajanje od poseda kuće*“, „*Raspodela robova*“.

„Dozvola za gradnju zida“

Ovaj ugovor iz „*Mibtahijine arhive*“ je sačinjen 12. septembra 471.g.p.n.e. („*Na dan osamnaestog Elula* /mesec jevrejskog kalendara, o.a./ *što je 28. dan Pačona* /mesec egipatskog kalendara, o.a./, *godine petnaeste Kserksa kralja* /Kserks I, vladao 486.- 465.g.p.n.e./“) u Elefantini. Njegova veličina je: širina 27,5 x 44,2 cm visine. Sadrži 20 redova ispisa, od kojih je 19 sa prednje strane, i jedan na poleđini.

Kao akteri ugovora se navode izvesni Koniah i Mašeiah: „*reče Koniah sin Zadikov iz odreda Variazata* (perzijski komandan odreda, o.a.), *Jermen iz Siena, Mašeiahu sinu Jenadiahovu, Jermenu iz Siene iz odreda Variazata, rekavši...*“, a onda sledi regulacija pravnih odredbi kojima se regulišu uslovi prava na gradnju zida između njihovih poseda.

Ono što je ovde posebno potrebno naglasiti, jeste da, iako se u tekstu za određenje ove dve osobe navodi termin „Jermen iz Siene“ (grada na obali Nila, naspram ostrva Elefantina), objektivno oba ova aktera su Jevreji. Naime, u pojedinim dokumentima svih ovih aramejskih – jevrejskih arhiva, nije redak slučaj da se pojedni Jevreji iz Siene, oslovljavaju kao Jermenii, u odnosu na Jevreje iz same Elefantine. Ali, nama je iz drugih izvora i okolnosti: samih njihovih imena, njihovih porodičnih veza i jasnim navođenjima u drugim dokumentima, jasno da je u ovom konkretnom slučaju reč o Jevrejima iz Siene.

Na kraju ovog dokumenta sledi nabranjanje 8 svedoka njegovog potpisivanja. Iz njihovih imena se vidi da među njima ima i Perzijanaca, Kaspijanaca, Vavilonaca, Akađana.

„Izlazak iz poseda“

Ovaj dokument je nastao 2. januara 464.g.p.n.e. u Sieni („*Na dan osamnaestog Kisleva* /mesec jevrejskog kalendara, o.a./ *što je 13 + 4 dan Touta* /mesec egipatskog kalendara, o.a./, *godine 21.* /Kserksa kralja/, *početak vremena kada kralj Artakserks nastupa na prestolu* /perzijski kralj Artakserks I, 464.- 423.g.p.n.e./“). Osim pravnog aspekta njegovih odredbi, ovaj dokument nas informiše i o više pojedinaca, osoba – Jevreja Elefantine, koji su bili vojnici u tom

jevrejskom garnizonu na ostrvu.

Njegova veličina je bila 28,5 x 50 cm visine, sa 22 reda ispisa (21 sa prednje strane i jedan red na poleđini. Iz teksta koji sledi se jasno vidi prisutnost i značaj koji jedan od aktera ovoga dokumenta daje pozivanjem na zakletvu datu u ime jevrejskog Boga – Jahve (staroaramejski JHV-a), i to više puta. To samo potvrđuje potpunost prisustva jasnog aspekta upražnjavanja jevrejske vere kod Jevreja Elefantine.

Tekst se nastavlja sledećim sadržajem: „...reče Dargaman sin od Kvaršaina....Mašiahu sinu od Jedaniaha, Jevreju koji je bio iz tvrđave u Elefantini, iz odreda Varijazata, rekavši: 'Ti si mi se zakleo JHV-om Bogom u Elefantinskoj tvrđavi, ti tvoja, žena i tvoj sin, sve troje (rekavši), o zemlji mojoj, na čiji sam se račun žalio protiv tebe pred Damidatom i njegovim kolegama sudijama, i oni su tražili od tebe da se zakuneš predamnom na JHV (jevrejskog Boga) u ime te zemlje, da ona nije Dargamanova, već moja“.

Označavajući granice (međe) te zemlje u tekstu se pominju i neki drugi Jevreji čije kuće graniče sa njom. Pa tako piše: „...kuća od Konaia sina Zadakovog, Jevreja iz odreda Atrofarna, je zapadno od toga, i kuća od (Jeza)niahina sina Urija, Jevrejina iz odreda Varijazata, je sa donje strane....Zakunuo si mo se JHV-om (jevrejski Bog Jahve, o.a.) i učinio sretnim moje srce u vezi te zemlje...“. Dokument završava poimeničnim navođenjem imena 8 svedoka ovog spisa.

„Zaveštanje kuće na kćerku“

Dokument je nastao 1. decembra 459.g.p.n.e. u Sieni. Dimenzija 26,5 cm x 73,95 cm visine, sadrži 36 redova ispisa (31 sa prednje strane i 5 na poleđini). Izdao ga je Jevrejin Mašeija sin Jedaniaha, svojoj kćerci Mibtahiah. Dokument je potpisana od čak 12 svedoka.

Početak teksta je sledeći: „Na (dan, o.a.) 21. Kislev (mesec jevrejskog kalendara, o.a.) što je dan 20 + 1 Mesora (mesec egipatskog kalendara, o.a.), godine 6 Artakserksa kralja (perzijski kralj Artakserks I, 464.- 423.g.p.n.e.) reče Mašeija sin Jedaniahua, Jevrej, vlasnik imovine po nasleđu u Elefantinskoj tvrđavi, iz odreda Haumadata (perzijski vojni komandant koji je pomenut samo u ovom i sledećem dokumentu, o.a.), gospodji Mibtahiah, njegovoj kćerci, rekavši: 'Dajem ti za moga života i po mojoj smrti (ako bi smrt nastupila tog trena, o.a.), kuću i zemlju moju'...“. Ovde zatim sledi detaljan opis dimenzija kuće, a potom i tačno navođenje njenih međa, odnosno sa kim se ona sve graniči, pa kaže: „Njene međe su: iznad nje je kuća Dargamana sina Kvaršaina, sa kojom graniči; Sa donje strane je kuća Konaia sina Zadaka; istočno od toga je kuća Jezana sina Uriaha, tvoga muža i kuća Zaharia sina Natanova, a zapadno je kuća Espemeta sina Peftuauneita, lađara na divljim vodama (za koga iz drugih dokumentata znamo da je bio Egipćanin, o.a.). Tu zemlju ja poklanjam tebi za moga života i po mojoj smrti.“.

Zatim sledi dugi niz odredbi ovoga ugovora kojima se reguliše kazna koja bi sledovala darodavcu u bilo kom slučaju njegovog poricanja ili pokretanja sudskog postupka da se ospori ovaj poklon. Ozbiljnost ovog ugovora, osim što je naglašena upravo tim propisanim kaznama u slučaju njegovog osporavanja od

strane darodavca (ili njemu bliskih srodnika i poslovnih partnera), još je više potvrđena iznimno velikim brojem, punim imenom potpisanih dvanaest svedoka. Praksa je da u ovakvim ugovorima obično bude maksimalno 8 svedoka, ali u ovom je čak 12. I svi svedoci su Jevreji, a sam pisar ovoga dokumenta koji je sačinjen u gradu Sieni je Jermen.

Radi ukupnosti uvida u imena Jevreja Elefantine toga doba, ovde poimenično navodimo imena svih 12 jevrejskih svedoka: „*Gemaria sin Mešiahov, Zaharije sin Natanov, Hoše sin Pelaliahov, Zaharie sin Mašulamov, Maziah sin Malšiaha, Šemai sin Jedaniahov, Jedanij sin Malšiaha, Natan sin Ananijev, Zakur sin Zefania, Hošea sin Deuiah/Reuiah* (u obe varijante ovoga imena se nalazi ime jevrejskoga Boga JHV – Jehove, pa tako prva verzija imena znači „*Onaj koji poznaje JHV*“, a u drugoj „*Prijatelj JHV*“, o.a.), *Maša sin Isaija, Hošea sin Igdalov*“.

„Dodela prava na svojinu zetu“

Ovaj dokument je izdat-napisan 1. decembra 459.g.p.n.e. u Sieni. Njegova veličina je 26,5 cm x 22,4 cm visine, i čini ga 22 reda ispisa, polovina od 11 redova na prednjoj strani i polovina od 11 redova na poleđini. Dao ga je napisati već pomenuti Mašeia sin Jedaniahov, otac Mibtahije, svome zetu Jezaniahu sinu Uriahu, Mibtahijinom mužu. Predmet poklona je okućnica. I ovaj ugovor je potписан imenima 12 svedoka. Jezaniah je odredbama ovog ugovora uslovljen da ga on dalje može dati-pokloniti jedino svojoj deci sa Mibtahijom.

Ovaj ugovor je izvesna dopuna ranijeg ugovora o „Zaveštanju kuće na kćerku“, pa se u njemu čak i proširuje pravo njenog muža na doživotno uživanje u toj kući koju je Mibtahija dobila u nasleđe. Tako se u njemu precizno i detaljno reguliše i pitanje da ukoliko Mibtahija odbaci ili ostavi svoga muža Jezaniaha, nakon što je on uložio i poboljšao stanje kuće koju je ona dobila od oca, ona ne može jednostrano tu svoju kuću otuđiti i dati nekom drugom. Odnosno želi li da to uradi, mora njemu dati-pokloniti pola kuće, na ime nagrade za njegov uloženi rad. Šta više, u odredbama ovog dokumenta se čak tri puta naglašava da u svakom slučaju, u eventualnoj smrti oba ova roditelja, pravo na kuću i okućnicu može pripasti samo njihovoj zajedničkoj deci.

Ugovor započinje sledećim tekstom: „*Na 20 (+ 1) (Kis)le(v, što je da)n (20+) 1 od Me(ore, mesec egipatskog kalendara, o.a.), godine 6. Artakserksa kralja* (perzijski kralj Artakserks I, 464.- 423.g.p.n.e.) *reče Mašeia sin Jedaniahov, Jev(rej o)d Elefantine, iz odreda Haumadata* (perzijski vojni komadant koji je pomenut samo u ovom i dokumentu pre, o.a.), *Jezaniahu sinu Urija, iz istog odreda, rekavši: Ima komad zemlje koji pripada kući mojoj, zapadno od vaše kuće, koju sam ja dao Mibtahiji mojoj kćerci, tvojoj ženi, i dokument koji sada pišem odnosi se na to. Mere kuće su sledeće: 13 lakata i širina ruke sa 11 mera štapa. I sad, ja Mašeia, kažem tebi: 'Evo ti zemlja na kojoj je izgrađena ova kućom za stanovanje sa tvojom ženom. Ali tu kuću ti nemaš pravo da je prodaš ili daš bilo kome, svojom voljom, osim svojoj deci koju imaš sa Mibtahijom mojom kćerkom, (a oni) imaju pravo na to posle vas (oboje). Ako sutra ili posle nekog vremena, nakon što si ti uložio u zemlju, te moja kćerka zamrzi, ili ode od tebe, ona nema pravo da ti to oduzme ili da nekome drugom, i samo tvoja deca koju si dobio sa Mibtahijom (imaju) pravo da to urade uz naknadu za rad koji si ti uložio u to...“ itd.* Dakle, ovo je još jedan od ugovora iz

„Mibtahijine archive“, iz kojeg se vidi sa kojom su se pravnom preciznošću i jasnim odredbama definisala pitanja iz svakodnevnog porodičnog ali i obligacionog odnosa subjekata i njihovih pravnih pitanja iz svakodnevnog života.

Kao i prethodni ugovor-pismo, i ovo je potpisano imenima 12 svedoka Jevreja, onih istih kao i u prethodnom ugovoru.

„Fragment ugovora o zarukama“

Ovde je reč o dva fragmenta jednog ugovora (13 x 2 cm i 5 x 1,2 cm), u 4 reda. Napisan je u Elefantini između 459. i 449.g.p.n.e. Zbog oštećenosti papirusa, naslućuje se da je reč o ugovoru o zarukama koji izdaje mladoženja (čije ime se ne vidi usled te oštećenosti dokumenta), ocu mlade (Mibtahije) Mašeii, kojim se obavezuje da će, ukoliko raskine ovaj ugovor o zarukama, isplatiti (pa se opet zbog oštenje dokumenta vidi samo da je reč o srebru „*ovo srebro koje sam napisao ovde*“, ali se ne vidi i koji je to iznos).

Pošto se iz drugih dokumenta ove arhive zna da je Mibtahija bila dva puta verena (i venčana), onda ako je reč o prvom mladoženju Jezaniahu sinu Urijevom, onda je godina 459.p.n.e., a ako je ovde reč o drugom mladoženju, Ešoru sinu Jehe, onda je godina 449.p.n.e.

I svedoci ovog dokumenta i pisar su Jevreji: „(NN) *sin Zakurov* (i) *Mešul*(am) *sin P(NN)*, *Natan sin Ananijev*“.

“Dokument o venčanju“

I upravo ovaj ugovor o venčanju Mibtahije za izvesnog Ešora sina Jehe, po struci graditelja, je nastao 14. oktobra 449.g.p.n.e. u Elefantini, gde se pomenuti mladoženja obraća ocu mlade – Mašeii sinu Jedaniaha.

Dokument je veličine 28 x 83,5 cm visine, sa 39 redova ispisa, sve sa prednje strane. Sadrži sve klasične odredbe detaljnog, i u ovom slučaju navođenja obimnog iznosa miraza, i obavezujuće mere njegovog plaćanja, odnosno kazni u slučaju odustajanja od ovog ugovora.

Dokument je potписан imenima 4 svedoka, a njegov pisar je već ranije pominjani Jevrej iz Elefantine, Natan sin Ananijev.

„Poklon kuće kćerci“

Ovaj dokument nastao je 17. novembra 446.g.p.n.e. u Elefantini („*2. Kisleva, što je 10. dan meseca Mesora, 19. godine Atarkserka kralja*“). Širina ovog papirusa je 29,5 cm a visina 46,5 cm, i ima ukupno 21 red (20 sa prednje strane i jedan red na poleđini). Dao ga je napisati Mašeia sin Jedaniahov, svojoj kćerci Mibtahiji.

Osim klasičnih odredbi ovog ugovora koje su uopšteno karakteristične za ovakve i slične darovne ugovore, ovde je važno pomenuti okolnost veoma preciznog navođenja o kojoj je kući reč, naglašavanjem da je predmet ovoga ugovora i dokument iz koga se vidi od koga je sadašnji darodavac (Mašeia sin Jedaniahov) dobio ovu kuću („*Dajem ti kuću koju je Mešulam sin Zakurov sin Aterov, Jermen iz Siene*“ (ovde je reč o slučaju koji smo pomenuli već ranije kada se za Jevreja iz Siene koristi označenje *Jermen*, iako se iz imena i drugih

pokazatelja zna da je reč o Jevreju, o.a.) *dao meni sa dokumentima kojima je on nju dao meni...*"). Takođe, sa aspekta ovoga rada, značajan je i deo pisma gde se, govoreći o međama te kuće, navodi i postojanje jevrejskoga hrama. Pa tako piše: „...*granice ove kuće su sledeće: 'Iznad nje* (ove kuće, o.a.) *je kuća Jauša sina Penulija* (ova osoba se pominje samo u ovom dokumentu, o.a.), *ispod nje je hram JHV Boga* (ime jevrejskog boga Jahvea, o.a.)...“.

Ono što je jedinstveno u ovome dokumentu je da se ime nalogodavca ovoga dokumenta, Mašeia sin Jedaniahov, pojavljuje i kao jedno od 6 imena svedoka ovoga dokumenta (2 su još jevrejska – *Hagai sin Šemaia i Zakur sin Šilema* – 2 kaspijanska i jedno perzijsko ime) i to kao: „*Mašeia potpisao ovo svojom vlastitom rukom*“. Pisar ovog dokumenta je, već više puta pomenuti Jevrej - Natan sin Ananijev.

„Odustajanje od prava na stvari“

Ovaj dokument je napisan 26. avgusta 440.g.p.n.e. u Sieni („*Na dan 14. Av* /mesec jevrejskog kalendara, o.a./ *što je 19. Pašons* /mesec egipatskog kalendara, o.a./, *godine 25. Artakserksa kralja* /perzijski kralj Artakserks I, 464.-423.g.p.n.e./ *reče Peu sin Pahov, majstor iz Siene...Mibtahiji kćerci Mašeia...*“). Njegova veličina je 41,3 cm x 29 cm visine. Sadržavao je 14 redova ispisa (13 sa pročelja, i jedan na poleđini). Dao ga je napisati egipatski majstor Peu sin Pahe, Jevrejki Mibtahiji kćerci Mašeia sina Jedaniaha.

Ovim vrlo interesantnim i detaljnim ugovorom se reguliše pitanje dobrovoljne podele imovine u slučaju eventualnog razvoda bračnih drugova, Peua i Mibtahije, i to u odnosu na sve stvari koje su činile deo njihovog ugovora o braku: srebreni novac, kukuruz, odeća, stvari od bronze i željeza. I sama Mibtahija je u ime pristajanja na ovaj ugovor trebala dati zakletvu na ime egipatskog boga Satija, što je neobično jer je ona bila Jevrejka, ali je i ovde očigledno iskazano princip verskog *sihronizma*^{6*}. Mladeženja se čak obavezao da on ili njegov sin isplate Mibtahiji 5 karši (jedinica za meru) po kraljevskoj meri, u slučaju da odustanu od ovog ugovora ili pokrenu sudski spor kojim bi ga osporavali.

Iz imena sva četiri navedena svedoka u potpisu ovoga dokumenta, kao i imena pisara ovoga dokumenta, vidi se da oni nisu bili Jevreji.

„Odustajanje od prava na stvari“ (drugi dokument-ugovor)

Ovaj dokument je napisan između 2. i 30. septembra 420.g.p.n.e. u Elefantini („*U mesecu Elulu* /mesec jevrejskog kalendara, o.a./, *što je Pao(ni) godine 4. Darija kralja* /perzijski kralj Darije II Notus, 423.- 404.g.p.n.e., o.a.).

Napisala su ga dva brata: „*Menahem i Ananije, sinovi Mešulama sina Šelomama, Jevreji iz Elefantine, iz odreda Idinabua* (pored dvojice perzijskih komandanata vojnih odreda jevrejskog garnizona u Elefantini iz vremena Mibtahije – Variazata i Namasava, ovaj komandant je Vavilonac) protiv: „*Jedaniahua i Mašeia sinova Ešora sina Jehe, od Mibtahije kćerke Mašeia, Jevreja iz istog vojnog odreda...*“.

^{6*}* Odnos trpeljivosti bračnih drugova sa pripadnicima druge vere i verovanja, kroz uvažavanje tuđih bogova i božanstava.

Ovaj dokument je u stvari jedan vid tužbe braće Menahema i Ananija, protiv braće Jedaniaha i Mašeia, pred Ramnadinom, vrhovnim zapovednikom Perzijanaca u Egiptu, i već pomenutim komandantom svih perzijskih trupa u Egiptu - Vidrangom (iz Memfisa). A predmet spora tužbe je dug koji je otac Jedaniahua i Mašeie imao položen kod Šelomama, i koji mu nije vratio.

Sva četiri potpisana svedoka uvog dokumenta, kao i pisar istog, su Jevreji: „*Menahem sin Gadolov, Gadol sin Berahija, Menahem sin Azarija, Hodavia sin Zakura sina Ošaia i Mauziah sin Natanov*“ (pisar).

„Odustajanje od poseda kuće“

Ovaj dokument je nastao 16. decembra 416.g.p.n.e. u Elefantini. Njegova veličina je 31,1 cm širine sa 48,6 cm visine. Čini ga 21 red ispisa, od čega je 19 sa prednje strane, a dva reda su na poleđini. Napisao ga je Jedaniahu sin Hošeia, braći Jedaniahu i Mašeii sinovima Natanovim. Ovaj ugovor, za razliku od prethodnog, nema elemente tužbe, već samo njegovog iznošenja pred perzijskog komandanta trupa Vidrangu. Njime se nečak Mibtahijinog prvog muža odriče prava na posed kuće u ime dece iz njenog drugog braka, Jedaniahua i Mašeie, sinova Natanovih.

Pa tekst kaže sledeće: „*Trećeg Kisleva* (mesec jevrejskog kalendara, o.a.) *godine 8., što je 12. dan Touta* (mesec egipatskog kalendara, o.a.), *godine devete od* (vladavine, o.a.) *Darija kralja* (perzijski kralj Darije II Notus, 423.-404.g.p.n.e., o.a.) *u utvrđenju u Elefantini, reče Jedaniah sin Hošeia sina od Urija, Jevrej iz utvrđenja u Elefantini, pred Vidrangom* (perzijski komandant, o.a.) *komandantom trupa u Sieni, Jedaniahu sinu Natanovom i Mašeii sinu Natanovom, njegovom bratu, njihova majka Mibtahia od Mašeia sina Jedaniahova* (reče. o.a.) *pred Vidrangom komandantom trupa u Sieni, reče: 'Ja ti oduzimam posed kuće od Jezaniaha sina Urija, čije su granice sledeće:* ^, pa se između ostalih međa opet pominje i granica prema jevrejskom hramu u Elefantini, pa kaže: „*sa (strane) donje, a iznad prozora koji su otvoreni na tu stranu,istočno od toga je hram JHV Boga i cesta kraljevska između njih, zapadno od kuće Mibtahije kćerke Mašeia, koju je mašeji, njen otac, dao njoj, sa kojom graniči. Ta kuća čije su međe ovde navedene, je tvoja Jedaniahova i Mašeina, obojice sinova Natanovih – zauvek, i tvoje dece posle, i kome god je to po ljubavi dala.*“. Dalje slede odredbe ugovora kojim se Jedanaiah i njegova deca ograničavaju, pod pretnjom novčane kazne od 10 karši srebra koju bi platili, da mogu osporiti ovaj dokument ili pokrenuti sudski spor kojim bi to hteli učiniti.

Ugovor je potpisani od strane 8 svedoka, i svi su Jevreji, kao i pisar dokumenta, Mauzija sin Natanov.

„Raspodela robova“

I hronološki poslednji dokument-ugovor iz tzv. „*Mibtahijine arhive*“, je ovaj dokument o raspodeli robova. Napisan je 10. februara 410.g.p.n.e. u Elefantini, i čine ga 17 redova ispisa (16 na pročelju i jedan red na poleđini). Dimenzije ovoga papirusa su 31 cm širine i 46,3 cm visine.

Tačno pet godina pošto su braća Jedaniah i Mašeia dobili preko prava svoje majke Mibtahije, pravo na posed kuće koja je bila od njenog prvog muža, oni su

odlučili da podele među sobom 2 od ukupno 4 roba Egipćanina, koje je imala njihova majka Mibtahija. I oni su to učinili pisanjem upravo ovoga dokumenta.

Tekst dokumenta počinje sledećim rečima: „**24. Ševata** (meseca jevrejskog kalendara, o.a.) **godine 13., što je 9. dan Hatora** (meseca egipatskog kalendara, o.a.), **godine 14. od** (vladavine, o.a.) **Darija kralja** (perzijski kralj Darije II Notus, 423.- 404.g.p.n.e., o.a.) **u utvrđenju u Elefantini, reče Mašeia sin Natanov, jedan od dvojice Jermenja iz Siene** (ponovno navođenje Jevreja iz grada Siene, današnjeg Asuana naspram Elefantine, kao Jermenja, iako se sa sigurnošću zna da su oni Jevreji, vidi stranu 29, o.a.) **iz odreda Var(jaza)ta, rekavši: 'Mi sa ravnopravnošću i saglasno delimo** (između) **nas robe od Mibtahije naše majke**“. I zatim sledi poimenično navođenje robova Egipćana, sa imenima njihove majke (Petosire i Bela od majke Tabi) koje oni dele među somom. U dokumentu se čak i navodi da se za sada, preostala dva roba (već pomenuta Tabi i njen treći sin Lilu) ne dele među njima, već da će to učiniti kada dođe vreme za to i takođe ponovo sa dokumentom i bez pokretanja tužbe (onoga što bi danas nazvali „ostavinske rasprave“).

Potpisani svedoci ovoga dokumenta su četvorica Jevreja: „**Menahem sin Gadulov, Hanan sin Hagain, Natan sin Jehurov, Šilem sin Natanov**“. Pisar ovog dokumenta je izvesni Akađanin imenom Nabutukulti sin Nabuzeriba (iz drugih dokumenata ove arhive znamo da je to bio unuk Atašurija sina Nabuzeriba, koji je bio pisar dva dokumenta za Jevreja Mašeia iz Elefantine, i to godine 459.p.n.e.).

Iako sa aspekta današnjeg vremena ovako „jednostavno“ navođenje „raspodele robova“ možda ili svakako, deluje nehumano, mora se shvatiti da je to vreme u kome je institucija postojanja robova i robovlasništva bila nešto sasvim svakodnevno i „normalno“, te da je ovakvo pravno regulisanje „njihove raspodele“ bilo deo ukupnog društvenog sistema i života, koji su, dakle, upražnjavali i Jevreji u Egiptu.

"Jevrejski hram na ostrvu Elefantina"

Sa aspekta teme ovoga rada posebno je važno dati objašnjenje mesta i uloge jevrejskoga hrama na ostrvu Elefantina u to vreme. A upravo ovaj bogati opus takozvanih „*Papirusa iz Elefantine*“, koji su nam ostavili sami Jevreji Elefantine kroz ova tri arhiva, daju nam informaciju o njegovom postojanju, značaju i ulozi, pa konačno i istorijatom događanja u vezi sa njim - jevrejskim hramom u Elefantini.

Govoreći o ostrvu Elefantina, važno je pomenuti da su u vreme jevrejskog prisustva na ovom ostrvu, na njemu bili naseljeni i Egipćani (kao i neki drugi narodi tog vremena) te da su i oni na ovom ostrvu imali svoje hramove i bogove koje su poštivali.

To su bila božanstva: **Satis (Satet)** – bog poplava reke Nil (slika hrama ovog boga dole levo), **Anuket** – božica reke Nil i **Knum (Hnum)** staroegipatski bog pomenut i u „*Pismu Bagor*“ kao bog izvora reke Nil sa glavom ovna i značenjem „stvoritelja“ i „graditelja“ (slika hrama ovog boga dole desno).

Zbog svega ovoga, ta tri boga Elefantine zvali su se „*Elefantinska trijada bogova*“.

Međutim, ono što je za ovaj rad važno je informacija o postojanju jevrejskoga hrama na ostrvu Elefantina, a o tome se upravo i govori u „*Pismu (Peticiji) Bagoi*“. Iz njegovog sadržaja se može dosta verno rekonstruisati i shvatiti verski život Jevreja Elefantine.

Kao prvo, iz teksta ovog papirusau se jasno vidi da je na ostrvu već postojao jevrejski hram kao mesto jevrejskog bogosluženja jevrejskom Bogu – Jahvi i pre perzijskog osvajanja Egipta 525.g.p.n.e. od strane perzijskog kralja Kambisa (529.- 522.g.p.n.e.), sina Kira II Velikog (559.-530.g.p.n.e.).

To već samo po sebi ima težinu, zbog činjenice i okolnosti da u to vreme u sredinama u kojima su živeli Jevreji, neovisno da li u samoj Judeji ili van nje, osim Hrama u Jerusalemu, nisu postojala druga mesta u formi klasične bogomolje ili onoga što danas zovemo *sinagogom*^{7*}.

Jedini izuzetak, donekle, je bila prostorija u jevrejskom utvrđenju u antičkom (i današnjem) gradu Arad koji se nalazio 30 km severoistočno od tadašnjeg (i današnjeg) grada Ber Ševa na granici izraelske pustinje Negev. On je predstavljao vrlo jako i važno upravno i vojno uporište jevrejskih kraljeva u periodu od oko 350 godina iz koga su se štitali putevi kroz pustinju Negev, i ka luci Eilat, što je bilo važno za odbranu jugoistočnih granica tadašnje jevrejske države.

A upravo u tom jevrejskom vojnom utvrđenju u Aradu je pronađena prostorija koja je očito služila kao mesto jevrejskog okupljanja radi molitve, što je bio redak izuzetak u odnosu na postojanje samo jednoga Hrama u Jerusalemu, koji je imao funkciju jedinog verskog objekta^{8*}.

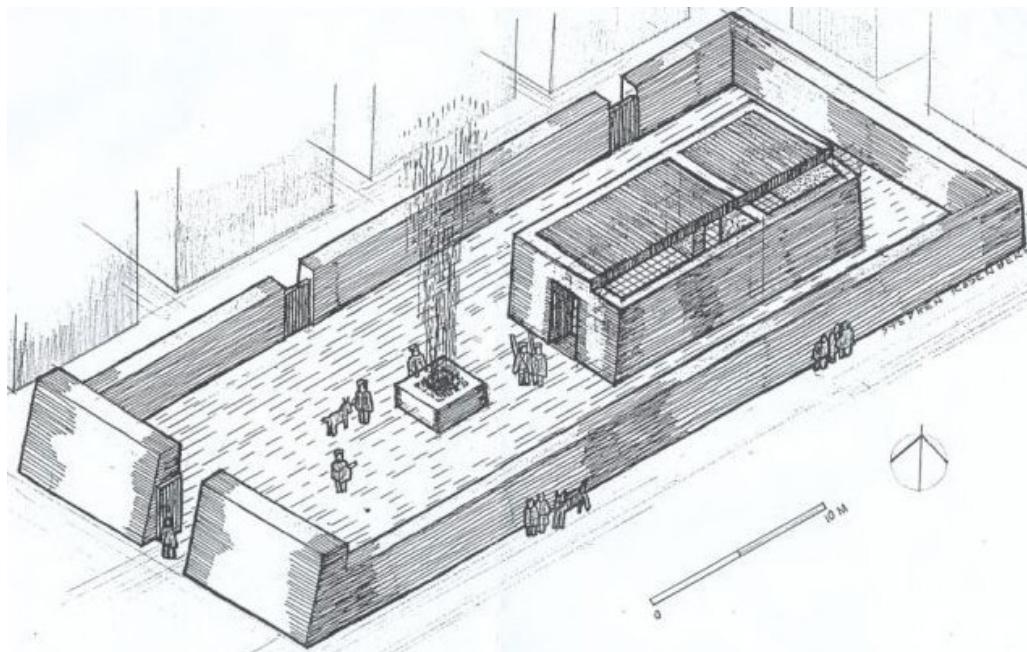
Međutim jevrejski hram u Elefantini bio je nešto mnogo značajnije, obzirom

^{7*} *Sinagoge* kao mesta jevrejskog verskog okupljanja (sastajanja) radi službe Bogu, pojavile su se mnogo kasnije, posle rušenja jevrejskog Hrama u Jerusalemu od strane Rimljana, 70. godine nove ere. Naziv su dobile od grčke reči *sinagoga* što i u bukvalnom prevodu znači „okupiti se zajedno“. U tim novim mestima za molitvu (*sinagogama*) nije bilo žrtvenika, pa su molitve i iščitavanje Zakona (Tanaha – Starog zaveta) preuzele ulogu žrtvovanja.

^{8*} Ova hram-prostorija je postojala od 10. veka p.n.e. Prvi put je uništena krajem 10. veka p.n.e. (926.g.p.n.e.) prilikom osvajanja i rušenja utvrđenja od strane egipatskog faraona Šosenka I (945.- 924.g.p.n.e. - u Bibliji poznatog pod imenom Šišak), ali je i obnovljena prilikom podizanja drugog utvrđenja početkom 9. veka p.n.e. od strane judejskih kraljeva Ase (910.- 869.g.p.n.e.) i Josafata (869.- 848.g.p.n.e.). Međutim, konačno je porušena krajem 8. veka p.n.e., verovatno kao rezultat verskih reformi koje je sproveo judejski kralj Jezekije (715.- 686.g.p.n.e.).

da je ovde bila reč o potpuno izdvojenom objektu koji je obavljao funkciju hrama.

Stoga okolnosti pomenute u „*Pismu Bagoi*“ o postojanju jevrejskog hrama u Elefantini i pre perzijskog preuzimanja kontrole nad Egiptom 525.g.p.n.e., su istorijski izuzetno značajne jer je to, u to vreme, osim Hrama u Jerusalemu, jedino jevrejsko mesto za molitvu u formi hrama. Dakle, ne kao sinagoga u današnjem značenju te reči (kao mesto okupljanja više jevrejskih vernika radi molitve) već hram sa oltarom za žrtvovanje, tamjanom i prinosnicom i verskim ritualom koji je bio potpuno po uzoru na jevrejski Hram u Jerusalemu i koji se, primenjivao samo u njemu („*Tada bi u vaše ime prineli žrtvu, upalili tamjan i paljenicu*“ – tekst iz „*Pisma Bagoi*“).

Rekonstrukcija izgleda jevrejskog hrama u Elefantini, iz vremena perzijskog Ahemenidskog carstva (550.- 330.g.p.n.e.) koje je vladalo i Egiptom. Autor crteža modela ovoga hrama je profesor Stefan Rozenberg sa Bar Ilan univerziteta u Izraelu

Istorijski izvori nas upućuju da je na ovu peticiju Jevreja Elefantine najverovatnije usledio pozitivan odgovor u formi memoranduma, sa dozvolom da se na istom mestu prethodnog hrama, obnovi i izgradi novi. Odgovor je došao od oba guvernera, i Bagoe i Deliahua (sina perzijskog guvernera u Judeji – Sanbalata).

Prema tom izvoru, odgovor koji je usledio je bio sadržan u jednom pismu-memorandumu, i on je bio sledeći: "(1. red) *Memorandum o tome šta su Bagoa i Deliahu rekli* (2. red) *meni, govoreći: 'Možete javiti u Egipat* (Jevrejima u Elefantini, o.a.) (8. red) *da ga obnove* (hram, o.a.) *na istom mestu gde je bio i pre*"^{9*}.

Američki arheolog Džejms Benet Pričard, u svojoj knjizi „Drevni bliskoistočni tekstovi koji se odnose na Stari zavet“, iznosi da pomenuto pismo sadrži još i određeniju uputu: „*da ga obnove na istom mestu gde je bio i pre, i*

^{9*} Bezalel Porten; Ada Yardeni, "Textbook of Aramaic Documents from Ancient Egypt 1". Jerusalem 1986, Letters, 76 (=TDAE A4.9).

da se prinese žrtva i upali tamjan na oltaru, kao što je to nekad bilo^{10*}.

Šta više, ugledni američki luterantski biblijski stručnjak i poznavalač staroaramejskog jezika, Emil Gotlib H. Kriling, iznosi mišljenje da ova rečenica iz memoranduma je: „...direktiva koja verovatno upućuje na to da će obnova biti učinjena na trošak države“¹¹ *.

Prisustvo Jevreja u Elefantini i njihovo slobodno upražnjavanje jevrejske vere u svojoj bogomolji - hramu, svakako je bilo rezultat jedne, pa makar i interesne tolerancije i trpeljivosti, posebno u svetlu okolnosti da su oni bili u vojnoj službi egipatskih faraona. Međutim nesumljivo je da se odnos Egipćana prema Jevrejima promenio za vreme perzijske okupacije i uprave nad Egiptom. Jevreji su imali tradicionalno dobre i tolerantne odnose sa Perzijancima, koji su posebno imali blagonaklon stav prema jevrejskom verskom životu i praksi. To nam kazuje i pomenuti detalj u „Pismu (Peticiji) Bagoi“, gde se pominje da kada je perzijski kralj Kambis napao, osvojio i pokorio Egipat, 525.g.p.n.e., on je rušio egipatske hramove, ali jevrejske bogomolje, pa i ovu na Elefantini, nije dirao („On je porušio sve egipatske hramove, a ovaj nije dirao i nije mu načinio nikakvu štetu“ – tekst iz „Pisma (Peticiji) Bagoi“). To je svakako moglo početi uzrokovati netrpeljivost Egipćana prema Jevrejima, što je verovatno i kulminiralo njihovim paljenjem jevrejskog hrama 410/11.g.p.n.e., koje se i pominje u „Pismu (Peticiji) Bagoi“.

Dodatni razlog mogao je biti i sledeći: u novonastalim okolnostima tolerantnih odnosa Jevreja sa Perzijancima, i njihovog nastavljanja da služe sada i kao njihov vojni garnizon, mogla se kod pojedinih ostrašćenih Egipćana stvoriti verska isključivost i rivalitet prema Jevrejima. To je dodatno moglo stvarati otpor i prema jevrejskoj praksi prinošenja ritualne žrtve (ovaca ili koza) na žrtveni oltar u jevrejskom hramu, te je to moglo postati „uvredljivo“ za sledbenike egipatske boga Knuna (Hnuma) koji su bili brojni u Elefantini.

U svakom slučaju jevrejski hram u Elefantini opstao je i bio u funkciji sve do sredine 4. veka p.n.e.

Postoje arheološki dokazi da je prilikom obnove i proširenja hrama egipatskom bogu Knunu (Hnumu), za vreme vladavine egipatskog faraona Nektanebe II (359.- 341.g.p.n.e.), to učinjeno i oduzimanjem mesta bivšem jevrejskom hramu.

“Šabatni ostrakon” iz Elefantine

Tokom arheoloških iskopavanja na ostrvu Elefantina koji su vršeni u vremenu između 1906. i 1908. godine od strane francuskih istoričara i istraživača, otkriveno je i oko 250 ostrakona, glinenih ploča koje su takođe sadržavale određene ispise na staroaramejskom jeziku. Sve su poticale iz

^{10*} [Consult ANET ("Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament"), James B. Pritchard, 1955, p.492].

^{11*} E. Kraeling, "The Brooklyn Aramaic Papyri". New Haven: Yale University Press, 1953, p.107.

vremena sa početka 5. veka prije nove ere. Njih je otkrio veliki francuski arheolog i orijentalista Čarls Simon Klemont Ganie (1846.- 1923.g.), ali ih je objavio francuski semitologist i dobar poznavalac starohebrejskog i aramejskog jezika, Andre Dupon Somer (1900.- 1983.g.).

Među ovim ostrakonima posebno privlači pažnju i otkriće takozvanog „**Šabatnog ostrakona**“ koji datira iz 475.g.p.n.e. i u čijem se svakodnevnom profanom tekstu, u komunikaciji između nekoliko osoba, potpuno po imenima izvesno Jevreja sa ostrva Elefantina, jasno spominje praznovanje jevrejskog praznika u subotu – Šabata.

Obaveza praznovanja ovog jevrejskog praznika je na više mesta u Bibliji jasno navedena:

- Knjiga Postanka; 2:3: „*I blagoslovi Bog sedmi dan i proglaši ga svetim, jer je na taj dan Bog odmorio od svega djela svoga koje učini*“,
- Knjiga Izlaska; 20:8: „*Sjeti se da svetućeš dan subotnjī*“ – kao peta Božija zapoved,
- Knjiga Izlaska; 31:16: „*Stoga neka Izraelci drže subotu – slaveći je od naraštaja do naraštaja – kao vječni savez sa Bogom*“.

A upravo deo teksta iz tzv. „**Šabatnog ostrakona**“ naglašava značaj jevrejskog praznovanja subote i zabrane rada na taj dan. Pa kaže: „*Pozdravljam te Jišla! Gledaj, šaljem ti povrće sutra. Sačekaj brod koji će doći – a na ime Šabata – tako da neće biti pokvareno. Kunem se Bogom, ako ne dođeš ja ću te ubiti. Ne oslanjam se na Mešulama i Šemaju u vezi ovoga....Vidimo se uskoro*“.

Ovaj ostrakon sadrži još teksta, ali nebitnog za pomenuti deo u vezi sa subotom – Šabatom.

Jevreji i jevrejski hram u Leontopolisu

Leontopolis (latinski Leontos Opidum) je bio antički egipatski grad smešten u centralnom delu delte reke Nil. Bio je glavni grad 11. provincije Donjeg Egipta. Za vreme vladavine 23. egipatske dinastije (818.- 715.g.p.n.e.) bio je centar faraonove moći.

Ovo njegovo grčko ime koje znači „Grad lavova“, grad dobiva za vreme vladavine Egiptom grčke dinastije Ptolomeja, jer su se u njemu nalazila svetišta bogova lavova i mački Sekmet, Bastet i Maheš.

Reljef lava u kamenu, sa hrama iz perioda Ptolomeja, sada u muzeju „Alard Pirson“ u Amsterdamu, Holandija

Otisak lika Ptolomeja VI Filometora, na pečatu u zlatu

Za vreme Ptolomeja VI Filometora (181.-145.g.p.n.e.), i po njegovom odobrenju, u oblasti grada Leontopolsa se sa svojim sledbenicima i političkim pristašama doseljava visoki jevrejski sveštenik Hrama u Jerusalemu – Onias IV. Ovo odobrenje egipatskog vladara je bilo rezultat političkih interesa da u borbi dve struje Jevreja u Judeji, on podrži onoga ko je bio protiv njegovog političkog protivnika u Siriji, grčke dinastije Seleukida. A Onias IV je unutar jevrejskog političkog sukoba sa Simeonom bar Bilgahom (*Tobijancem*), savetnikom i ministrom finansija Judeje, bio upravo ta ličnost.

Naime, jevrejsku političku scenu u Judeji (Izraelu) toga vremena karakteriše rivalitet dve struje koji je odražavao pritiske, uticaje i interesu dva moćna suseda – Ptolomeja u Egiptu i Seleukida u Siriji.

Jedna od tih struja je bila zagovornik helenističko-grčkog političkog ali i versko-kulturološkog uticaja i savezništva sa Seleukidima u Siriji i nju su predvodili sledbenici tzv. *Tobijske struje*, koju su činili Jevreji, Amonićani (potomci biblijskog Lota, nećaka jevrejskog praoca Abrahama) i Samarićani^{12*}, i druge koja se protivila helenizaciji i širenju grčkog uticaja na jevrejsku kulturu i veru, i u tome saveznika tražila u dinastiji Ptolomeja, mnogo tolerantnijih prema Jevrejima. Ovu struju je predvodio poslednji legitimni veliki sveštenik Onias III, zvani Pobožni, koji je bio zakonski sledbenik iz reda Zadokita, potomaka velikog sveštenika Izraela - Arona, kroz lozu Simeona Pravednika. Njega je na mestu velikog sveštenika jevrejskog Hrama u Jerusalemu trebao naslediti Onias IV, ali uticajni general i guverner grčkog seleukidskog sirijskog kralja Antioha V Eupatora (164.- 162.g.p.n.e.) – Lusias (Lisias, Lizije, umro 162.g.p.n.e.) izdejstvovao je preko pomenutog savetnika i ministra finansijskih poslova Judeje, Simeona bar Bilgahoma - *Tobijanca*, da se za visokog sveštenika imenuje izvesni Alkimus, koji je bio jaki zagovornik helenizacije Jevreja. Na mestu velikog sveštenika Alkimus ostaje od oko 162. do 159.g.p.n.e. Tako se po prvi put u istoriji Jevreja

^{12*} Etnoreligijska grupa koja upražnjava judaizam iz vremena pre Vavilonskog ropstva. Etnički delom pomešana i sa nejевrejskim doseljenicima iz Vavilona (pogledati <http://sh.wikipedia.org/wiki/Samaritanci>).

desilo da je jedan strani vladar svojom intervencijom sprečio redovno postavljenje sina velikog sveštenika za naslednika svoga oca na tom važnom mestu. A to je i dovelo do odlaska Oniasa IV sa njegovim brojnim sledbenicima, u Egipat, što predstavlja četvrto i poslednje veliko naseljavanje Jevreja u Egipat.

Ptolomej VI Filometor ne samo da Oniasu IV dozvoljava naseljavanje u oblasti Leontopolisa, već mu dozvoljava i gradnju vojnih fortifikacija, te konačno i 162.g.p.n.e. početak gradnje jevrejskoga hrama, koji je bio na oko 32 km severoistočno od grada Memfisa, u mestu Bubastis. Razlog ove odluke Ptolomeja VI je verovatno opet bio pragmatičan, jer je taj jevrejski hram trebao biti protivteža jevrejskom Hramu u Jerusalemu i mesto verskog ali i političkog okupljanja onih Jevreja koji su bili pristaše Ptolomeja, a protivnici Seleukida.

Svakako su interesantna i razmišljanja pojedinih teologa ali i istoričara, da li je od strane Oniasa IV kao mesto budućeg jevrejskog hrama u oblasti Leontopolisa, slučajno ili ne izabran baš hram staroegipatskog boga Bubastisa. Naime, u blizini ove drevne ruševine božanstava lavova i mački u Bubastisu, bila je i rezidencija egipatskog faraona Šošenka I (945.- 924.g.p.n.e.) vladara 22. egipatske dinastije. Većina arheologa i istoričara se slaže da je on bio taj faraon koga Biblija pominje kao egipatskog faraona Šišaka koji je posle smrti jevrejskog kralja Solomona, 926.g.p.n.e. (pete godine vladavine Solomonovog naslednika i sina Rovoama) napao Jerusalem i opljačkao deo blaga iz jevrejskog Hrama i iz carske palate, uključujući i zlatne štitove koje je napravio Solomon (*Prva knjiga kraljeva; 14:25-26*). A egipatski izvori nam kažu da je sin Šošenka I – Osorkon I (924.- 889.g.p.n.e.) tim zlatom i blagom velikodušno darivao i egipatski hram u Bubastisu. Da li su jevrejski sveštenici možda znali za ovu okolnost i te istorijske korene početka gradnje ovog egipatskog hrama u Bubastisu, te zato i odabrali ovo mesto, kao mesto za novi jevrejski hram, to ostaje pitanje !?!

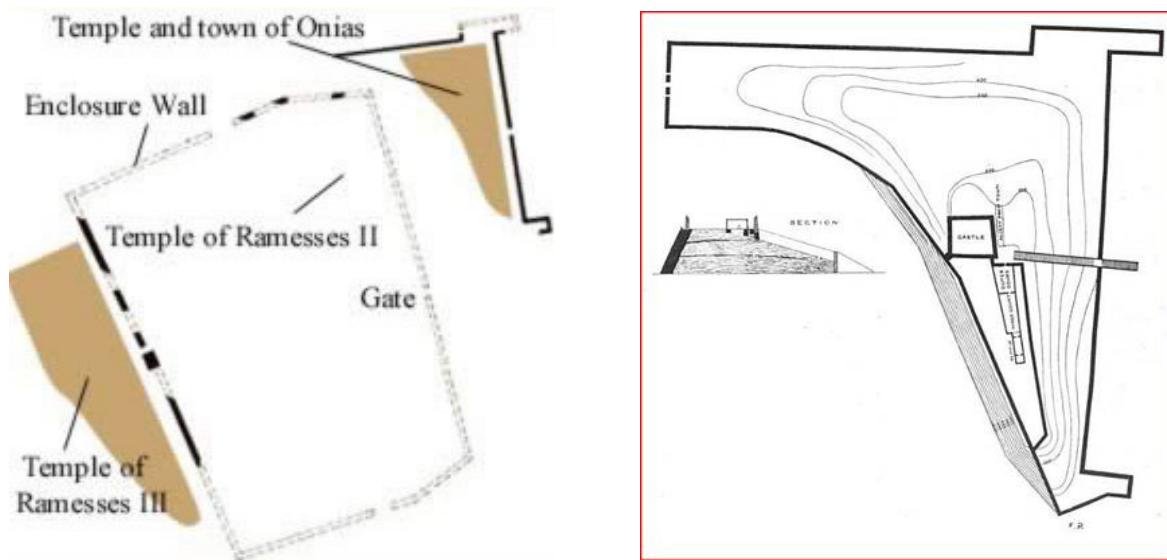
Informaciju o izgledu ovog jevrejskog hrama daje nam uglavnom jevrejsko-rimski istoričar Jozef Flavije (37.- oko 100.g.) u svom kapitalnom delu *Judejski rat* (7.427-430), ali i u svojim radovima *Jevrejske starine* i *Protiv Apiona*. Ali ono što je karakteristično, je da on daje dva različita opisa izgleda ovoga hrama. Po jednom, to je građevina nalik na Hram u Jerusalemu sa oltarom i ostalim nameštaj urađenim po uzoru na one u Hramu u Jerusalemu, izuzev svećnjaka koji je umesto visećeg bio sa stalkom.

U drugom opisu on navodi da hram nije bio puno sličan Hramu u Jerusalemu, već je to bila kamena građevina nalik na kulu visine oko 30 metara, okružena zidom od opeke sa kamenim kapijama. Ova informacija je mnogo izvesnija, jer tokom detaljnih arheoloških istraživanja koja je na ovom lokalitetu obavio engleski egiptolog sir Flinders Petri (1853.- 1942.g.) 1905. godine, on je takođe iznad prostora koji je izgledao kao manji hram sa ogradom, pristupnim stepeništem i zidom, pronašao strukturu tornja-kule unutar trokutaste fortifikacije, što i odgovara drugom opisu Jozefa Flavija. Petri je ovu strukturu prikazao i u formi modela na sastanku jevrejske zajednice u Londonu 1906. godine. On je takođe na prostoru Leontopolisa, u blizini mesta ovoga hrama, pronašao i antičko jevrejsko groblje.

Dakle, nesumljivo je da je hram Oniasa bio izgrađen od kamena i cigle, verovatno od materijala iz drugih lokalnih ruševina, pa i hrama u Bubastisu. Ovu informaciju daje nam ponovo Jozef Flavije u svom radu *Jevrejske starine* (8:3),

kroz tekst navodnog pisma koje je Onias napisao Ptolomeju: „*Nakon što sam učinio mnoge velike stvari za vas u ovome ratu, uz pomoć Boga, i da sam posle Sirije i Fenicije, ja i Jevreji u Leontopolisu i drugim mestima u vašoj zemljii, videli smo da veliki broj vaših ljudi ima svoje hramove, a mi nemamo gde da se molimo Bogu, što može dovesti do problema... Zato želim da mi dozvolite da očistimo ovo sveto mesto, koje ne pripada nikome, i propada^{13*}, te da tu izgradimo hram svemogućem Bogu, kao što je Hram u Jerusalemu, istih dimenzija, koji može biti od dobropiti,... i da Jevreji koji žive u Egiptu mogu imati mesto kamo mogu doći i biti u harmoniji jedni sa drugima, i neka to bude ispunjenje Isajinog proročanstva: 'U to će vrijeme biti oltar Gospodnji usred zemlje Misirske (biblijski, starohebrejski izraz za Egipat, o.a.), i spomenik Gospodnji u granicama njenim'.*

Prema detaljima ovog drugog opisa Jozefa Flavija (*Jevrejske starine*: 13.3.1-3; 6; *Judejski rat*: 7.10,3; i *Protiv Apiona*: 2.5) ovaj jevrejski hram unutar vojnog logora, je izgledao sledeće: „*Glavno područje je otprilike trouglasto sa 767 kamena u zidu na istočnoj strani, a na ulazu u ograđeni prostor na zapadnoj strani je mrtvi ugao, i hram u južnoj tački. Ukupno zauzima između tri i četiri hektara. Hram je imao unurtašnji sud koji je šezdeset tri metra dug, i po trideset dva do dvadeset sedam metara širok, a vanjski sud ima četrdeset četiri metra dužinu po dvadeset sedam do dvadeset jedne noge širok. Arhitektura je u osnovi korintska sa sirijskim karakteristikama. Područje je uglavnom proporcionalno kao da je od jeruzalemског hrama, ali u nižoj visini. Ali njegov položaj na vrhu brijega činio je da izgleda veći*“.

Dve skice izgleda jevrejskog vojnog logora i hrama u njemu prema Flavijevom opisu

Osim hrama izgrađen je i sistem vojnih fortifikacija koje su opsluživali jevrejski vojnici, i očigledno je da je Ptolomej Filometor u ovim Jevrejima našao svoje vojne saveznike koji su trebali čuvati taj deo Egipatske granice.

Ova okolnost angažovanja Jevreja u vojnom smislu kao egipatske plaćene vojske nije bila novina u egipatskoj istoriji. Još osnivač Ptolomejske dinastije u

^{13*} Ovde Jozef Flavije misli na napušteni i ruinirani hram staroegipatske boginje Bubastis u istoimenom egipatskom antičkom gradu.

Egiptu, Ptolomej I Soter (323.- 283.g.p.n.e.) je 320.g.p.n.e., posle pokoravanja Judeje, odveo u Egipatsko zarobljeništvo oko 100.000 Jevreja^{14*}. Od tih zarobljenika desetine hiljada (oko 30.000) su potom uzeti kao deo egipatske vojske i nastanjeni po tvrđavama u zemlji. Za to su često bili nagrađivani dobivanjem zemlje u posed. Soterov naslednik Ptolomej II Filadelf (283.- 246.g.p.n.e.) pokrenuo je oslobođanje Jevreja i dao im versku slobodu, a zatim je, kao što je poznato, u Aleksandriji postao mecena njihovog prevoda "Svetog pisma" sa jevrejskog na grčki jezik, poznatog u istoriji kao "Prevod Sedamdesetorice" (Septuaginta)^{15*}. Zato i ne treba da čudi Oniasova politička sklonost Ptolomejima, a ne Seleukidima koji su pokušavali ugušiti jevrejski narodni, verski i kulturni identitet.

Da je broj Jevreja sledbenika Oniasa IV, koji su naselili ovu oblast u Egiptu (slika dole levo) formirajući više jevrejskih naselja, bio velik, govori i činjenica da se celi ovaj prostor počeo tada nazivati „Zemlja Oniasa“ (slika dole desno), a sam hram „Oniasov hram“ (hebrejski Beit Honio, Beit Honia – „kuća Oniasa“).

I tako je oblast Leontopolisa postala, u to vreme značajan jevrejski centar. Da je to bilo tako, možda ponajbolje govori i činjenica da se i dan danas, u sadašnjem Egiptu, deo te oblasti zove „Tel el-Jahud“ što u prevodu sa arapskog jezika znači „Brdo Jevreja“. A i u blizini antičkog grada Heliopolisa (predgrađe današnjeg Kaira), na mestu koje i danas nosi naziv „Jahudija“, pronađeno je staro jevrejsko groblje. Švajcarski egyptolog i arheolog Henri Eduard Nevil (1844.- 1926.g.) u svojim istraživanjima vršenim na ovom lokalitetu 1887. godine, ovo mesto je prepoznao kao glavni grad „zemlje Oniasa“ (grčki *Oneion*), koju pomenuti istoričar Jozef Flavije u svojim radovima naziva „jevrejskim vojnim logorom“ (*Jevrejske starine*, 14:8,2).

Uprkos verovatnog Oniasovog htjenja da ovaj hram postane mesto okupljanja svih Jevreja tadašnjeg Egipta i da na neki način postane rivalsko svetište u odnosu na Hramu u Jerusalemu, moguće i zbog poteškoća odlaska u udaljeni Jerusalēm, ipak je malo verovatno da su Jevreji celog Egipta, a pogotovu

^{14*}* Ova informacija je data u pseudografskom grčkom radu sa kraja 2. veka pre nove ere "Aristejevom (Aristasovom) pismu bratu Filokratu (12-13)". Iako prinudno, ovo naseljavanje Jevreja u Egipat predstavlja treći veliki poznati val.

^{15*}* I ova informacija je poznata iz pomenutog "Aristejevo (Aristasovo) pismo bratu Filokratu (22-25)". Ovim grčkim prevodom teksta svoga "Svetog pisma" (Biblije) posle su se služili Jevreji u čitavoj Dijaspori na obalama Nila i oko Mediterana.

najveće jevrejske zajednice u Aleksandriji, pohodili ovo svetište. Okolnost da ga ne pominje ni Filon Aleksandrijski (20.g.p.n.e.- 50.g.), jevrejsko-grčko-egipatski istoričar, koji je dosta pisao o Jevrejima toga vremena, možda ponajbolje govori o njegovom, ipak lokalnom karakteru. Sve to upućuje da je ovaj hram verovatnije služio primarno tamošnjoj jevrejskoj vojnoj koloniji pod vodstvom Onasa, koji su kao vojnici i naseljenici, i radna snaga na ovoj granici Egipta, služili Ptolomeja VI Filometora i njegovu kraljicu Kleopatru II (173.- 128 i 125.- 116.g.p.n.e.).

Bilo kako bilo, njegov značaj se ipak ne sme potcenjivati. Tim više što je on opstao 233. godine, sve do 73. godine kada ga je rimski car Tit Flavije Vespazijan (9.- 79.g.) dao srušiti.

U njemu je služen jerusalemski ritual, a legitimno sveštenstvo Zadokita (potomaka Simeona Pravednika) činili su Onias IV i tri generacije velikih sveštenika, njegovih naslednika, tokom narednih 233 godine.

Više istorijskih izvora^{16*} beleži da su prvorodeni sinovi ovih jevrejskih kolonista u „Zemlji Onasa“ nasleđivali svoje roditelje u povlašticama (zemlji) ali i dužnostima (vojna služba). Pa su tako i oba sina Onasa IV – Šelkias ben Onias i Ananije ben Onias, obavljali vojnu službu kao vojni generali pod Kleopatrom III (rođena oko 161.- ubijena 101.g.p.n.e.). Ovo upućuje na zaključak da su kandidati za mesto visokog sveštenika zauzimali i istaknuti vojni položaj. Štaviše, pomenući sinove Onasa IV – Šelkias i Ananije, su se posebno istakli kao odani generali Kleopatre III, posebno u dva njena vojna pohoda: na Kipru, kada je bila ostavljena od svoje vojske, oni su joj ostali odani, i u njenom pohodu na Judeju oko 101.g.p.n.e., kada su je savetovali da uđe u savez sa jevrejskim hašmonejskim kraljem Aleksandrom Janeusom (hebrejski Aleksandar Janai, 103.- 76.g.p.n.e.) u borbi protiv njenog sina, njenog protivnika – Ptolomeja X Latirosa (116.- 107. i 88.- 80.g.p.n.e.), koji ju je kasnije i ubio.

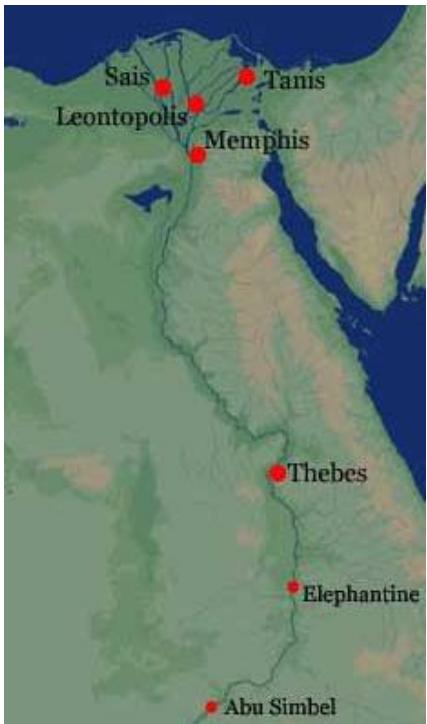
73. godine kada je rimski car Tit Flavije Vespazijan (9.- 79.g.) ugušio otpor Jevreja u Judeji (Izraelu) i zauzeo Jerusalem, plašeći se da hram u Leontopolisu ne postane novo mesto jevrejskog okupljanja i pobune, naredio je svom guverneru u Egiptu, Tiberiju Juliju Lupusu (71.- 73.g.p.n.e.) da ga sruši.

Zanimljivo je da je Lopus prilikom izvršenja ove naredbe napravno umro, a zadatak rušenja hrama, odnošenja vrednosti iz njega, uklanjanje svih tragova bogopoštovanja na njegovom mestu i konačno zabranu pristupa tom mestu, sproveo je njegov naslednik na poziciji rimskog guvernera u Egiptu - Valerije Paulin (73.- 74.g.p.n.e.), koji je to učinio u vremenu između meseca marta i avgusta 73.g.p.n.e.

37.g.p.n.e. poslednji iz naslednika velikih sveštenika hrama u Leontopolisu – Hanamil Egipćanin, pozvan je da se vrati u Judeju i Jerusalem i da preuzme funkciju velikog sveštenika jerusalenskog Hrama (Herodova hrama). Nažalost, ta funkcija više nije bila samo po pravu porekla od velikih sveštenika Zadokita, već je postala pozicija i mesto političkih manipulacija i intrig vladajuće kuće porodice i dinastije jevrejskih kraljeva Herod, u jevrejskoj kraljevini Judeji.

* * *

^{16*} Grčki geograf, filozof i istoričar Strabo i istoričar Jozef Flavije.

Karta Egipta sa prikazom Leontopolisa i Elefantine, mesta dva jevrejska hrama u antičkom Egiptu

Dvojezični grčko-latinski edikt koji izdaju neimenovana kraljica i kralj (gotovo sigurno su to Kleopatra VII Filopator /51.-30.g.p.n.e./ i Ptolomej XVI Cezarion /44.- 30.g.p.n.e./) kojim se nalaže prepisivanje priznavanja prava nepovredivosti sinagoge, verovatno u Leontopolisu, od Ptolomeja III Evergeta /246.- 221.g.p.n.e./, verovatnim datumom starosti između 42. i 30.g.p.n.e. (vidi <http://www.csad.ox.ac.uk/CSAD/Images/200/Image297.html>)

Preporučeni linkovi

http://www.ancientsudan.org/articles_jewish_elephantine.html

Investigating the Origin of the Ancient Jewish Community at Elephantine: A Review , Ibrahim M. Omer

<http://blog.eteacherbiblical.com/2009/01/26/an-ancient-temple-to-yhwh-in-egypt/>

An Ancient Temple to YHWH in Egypt

<http://religionacademy.com/exile-4-jewish-diaspora-egypt>

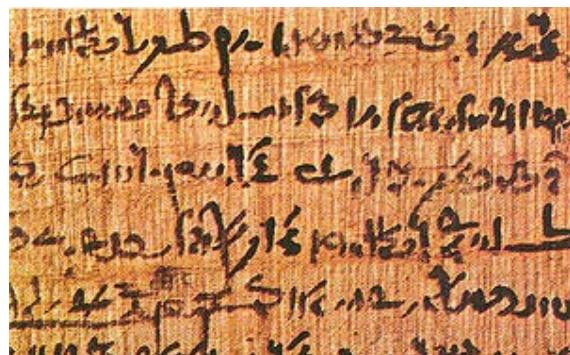
The babylonian Exil – 4 / The Jewish Diaspora in Egypt

<http://www.biblesearchers.com/yahshua/davidian/dynasty4.shtml>

The Jewish Temples in Egypt and the Zadokian High Priest Influence of the Ancestors of Jesus

<http://www.amazinglifebook.com/Appendix%2013.htm#OT> The Egyptian Temple of Onias

http://en.wikipedia.org/wiki/Jewish_Temple_of_Leontopolis Land of Onias

Sadržaj:

1. Uvod

2. Elefantina - „Papirusi iz Elefantine“ i tamošnji jevrejski hram

• Jedaniahova arhiva

- Pismo za pesah
- Zahtev za pismo preporuke (*Pismo Bagoi ili Zahtev Bagoi*)
- Zahtev za pismo preporuke (druga skica)
- Izveštaj o sukobu i molba za pomoć
- Preporuka za pomoć dvojici dobročinitelja
- Izveštaj o zatvaranju jevrejskih vođa
- Peticija za obnovu hrama
- Fragmentno pismo o ponovnom zatvaranju (izvesnih) Egipćana
- Preporuka za rekonstrukciju hrama
- Ponuda plaćanja za obnovu hrama

• Ananijeva arhiva

- Kredit u srebru
- Ugovor o prodaji nekretnine
- Bračni ugovor Ananija Ben Azarija
- Prodaja napuštene imovine
- Oporuka stana (sobe) na ženu
- Testament o oslobađanju roba
- Pravo na doživotno uživanje nekretnine
- Dokument o venčanju Jehoišme
- Ugovor o usvojenju
- Ostavština u slučaju smrti
- Dopuna miraza
- Prodaja stana zetu
- Kredit na posudbu žita
- Ponuda plaćanja za obnovu hrama

• Mibtahijina arhiva

- Dozvola za gradnju zida
- Izlazak iz poseda
- Zaveštanje kuće na kćerku
- Dodela prava na svojinu zetu
- Fragment ugovora o zarukama
- Dokument o venčanju
- Poklon kuće kćerci
- Odustajanje od prava na svojinu
- Odustajanje od prava na svojinu (drugi dokument-ugovor)
- Odustajanje od poseda kuće
- Raspodela robova

• Jevrejski hram na ostrvu Elefantina

• Šabatni ostrakon iz Elefantine

3. Jevreji i jevrejski hram u Leontopolisu

4. Preporučeni linkovi